OLAĞANDIŞI DÖNEMLERDE
AHLAK VE VİCDAN EKSENİNDE DEĞİŞİM,
SÜREKLİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

- Cilt II -

TİMAV
TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI

TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI YAYINLARI

Yayın No: 19
Kongre / Sempozyum / Toplantı: 6

DİNİ ARAŞTIRMALAR VE İNSAN

ISBN : 978-605-69628-6-8 (Takım)
ISBN : 978-605-69628-7-5 (1. Cilt)
ISBN : 978-605-69628-8-2 (2. Cilt)

Genel Yayın Yönetmeni: *Muhammet Aydoğdu*
Dizgi ve Redakte Sorumlusu: *Orhan İlhan*
Alan Editörleri: *- Şeyma Çiçek - Müslime Örekli - Yusuf Büyükyılmaz*
Yabancı Dil Editörleri: *Mahmut Toptaş - Muhammed Ali Söylemez*
Kapak: *Yasin Tan / markalog*
Baskı/Cilt: *SEBAT OFSET MATBAACILIK*
Fevzi Çakmak Mh. Hacı Bayram Cd. No: 57
Tel: +90 332 342 0153 Karatay-KONYA
sebat@sebat.com - KTB.S.No: 46039
Basım Tarihi: *ARALIK 2021*

ÂCURRÎ'NİN AHLÂKU'L-ULEMÂ'SINDA AHLÂKA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER VE KÜTÜB-İ SİTTE'YE ZİYADE AHLAK HADİSLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Taha ÇELİK
Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
celik.taha@hotmail.com

EVALUATIONS ABOUT ETHICS IN AL-AJURRY'S AKHLAQ AL-'ULAMA AND ETHICAL HADITHS IN ADDITION TO AL-KUTUB AL-SITTAH

ABSTRACT

Abu Bakr al-Ajurri, who is mentioned as a credible hadith scholar in the works, is one of the important scholars of Baghdad in the fourth century of hijri. One of the most famous works of al-Ajurri, who has many books in the sciences of hadith and fiqh, is Akhlaq al-'Ulama, which constitutes our subject. There are more than a hundred hadiths in the work, and most of the narrations are hadiths that are not mentioned in al-Kutub al-Sittah. In the history of hadith, it was accepted as a measure in al-Kutub al-Sittah due to its reliability and fame. And it is necessary to examine the works in which the hadiths that are not found in these works on any subject are reported separately. In this context, the surplus narrations in al-Akhlaq al-'Ulama, which are the subject of the morality of scholars, were also touched upon, and these narrations were included in the published works in the following period. Another remarkable characteristic of al-Akhlaq al-'Ulama is that al-Ajurri did not only list the narrations in the work. He talked about the virtue of scholars, the benefits of sitting with them, and the need for scholars by the people, administrators and judges. In addition, he focused on issues such as the virtue of science, the literary debates and fatwa, the relations of scholars with the rulers and the public, the worship and responsibilities of scholars. In this paper, al-Ajurri's evaluations on morality will be discussed within the framework of these issues, and the authentic value of the narrations in the work will be determined and analyzed.

***Keywords**: Hadith, al-Ajurri, al-Akhlaq al-'Ulama, Ethics, Ethical Hadith.*

1. GİRİŞ: ÂCURRÎ ve AHLÂKU'L-ULEMÂ

Ahlâku'l-ulemâ, IV. (X.) asır Bağdat'ının önemli muhaddislerinden Âcurrî'nin (360/970) alimlerin ahlakına ilişkin telif etmiş olduğu bir hadis eseridir. Ebu Bekr Muhammed b. Hüseyn el-Âcurrî, Bağdat'ın Âcûr bölgesinde doğmuş ve 330 yılına kadar burada yaşamıştır. İbn Ebî Dâvûd, Ebu Müslim el-Keccî, Ebu Şuayb el-Harrânî, Ahmed b. Yahya el-Hulvânî ve Cafer b. Muhammed el-Firyâbî gibi devrinin önemli muhaddislerinden ilim almıştır. 330 yılından önce Bağdat'ta hadis tahdis ettiği kaydedilen Âcurrî, bu tarihten sonra Mekke'ye gitmiş ve vefatına kadar orada kalmıştır. Ebu Nuaym el-Isfahânî, Ali b. Ahmed b. Ömer el-Mukri', Mahmud b. Ömer el-Ukberî gibi birçok muhaddise hadis nakletmiştir. Talebelerinin hepsinin ondan Mekke'de hadis aldıkları belirtilmiştir. Kaynaklarda sika bir muhaddis olarak kaydedilen[1] Âcurrî'nin, ihlaslı, doğru sözlü, ilim ve amel sahibi ve sünnete tabi bir kimse olduğu bilinmektedir.[2] Velûd bir alim olan Âcurrî, Kur'an ve Sünnet etrafında şekillenen dini tasavvurun yerleşmesi ve İslam ahlakına uygun bir sosyal yapı teşekkül etmesi için gayret etmiş ve eserlerinin kahir ekseriyetini bu doğrultuda telif etmiştir. *Kitâbü'ş-Şerî'a*, *Kitâbü'r-Ru'ye*, *Kitâbü'l-Gurabâ*, *Erbeîn*, *Semânîn*, *Âdâbu'l-ulemâ*, *Mes'eletü't-tâifeyn*, *Teheccüd*,[3] *Ahbâru Ömer b. Abdülaziz*, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, *et-Teferrüd ve'l'uzlet*, *Hüsnü'l-huluk*, *eş-Şübehât*, *Teğayyürü'l-ezmine*, *en-Nasîha*, *Tahrîmü'n-nerd*, *Farzu talebi'l-ilm*, *Mâ verade fî leyleti'n-nısf min Şa'bân*, *et-Tasdîk bi'n-nazar illallah, Edebü'n-nüfûs*, *Ahlâku ehli'l-bir ve't-takvâ*, *Vusûlü'l-müştâkîn, el-Fevâ'idü'l-münteḫabe* gibi eserleri telif gayesini ortaya koymaktadır.[4] Muhammed b. Ali es-Sûrî onun 360 yılında vefat ettiğini söylemiş ve bunu kabir taşında okuduğunu ifade etmiştir.[5]

Hadis, fıkıh ve İslam ahlakına dair çok sayıda telifi bulunan Âcurrî'nin en meşhur eserlerinden biri *Ahlâku'l-ulemâ*'dır. İbn Recep el-Hanbeli'nin (795/1393), bu hususta telif edilmiş en önemli kaynaklardan biri olduğunu ifade ettiği[6] eser, rivayet dönemi mahsulüdür. *Kütüb-i sitte* müelliflerinin talebelerine talebelik eden Âcurrî, bu eserinde ahlak hadislerini toplamayı hedeflemiştir. "Ahlak hadisleri" tabiri oldukça geniş ve tanımı zor bir kavramdır. İslam'da en geniş anlam dünyasına sahip kavramlardan biri ahlaktır. Bizatihi İslam'ın kendisi bütünüyle ahlak olarak tavsif edilmektedir.

---

[1] Sehavi, *es-Sikât mimmen lem yeka' fi'l-Kütübi's-sitte*, 8, 248.
[2] Zehebi, *Tezkiratü'l-huffâz*, 3, 99.
[3] Zehebi, *Siyer*, 12, 211.
[4] Ziriklî, *el-A'lâm*, 6, 97.
[5] Hatib, *Tarihu Bağdat*, 3, 335; İbn Hallıkan, *Vefeyât*, 4, 292; Safedî, *el-Vâfî*, 2, 276; Çeker, "Âcurrî", 1, 329.
[6] İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu hadisi mâ zi'bâni câ'iân*, 1, 61.

Rasulullah'ın (s) "*ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini*" ifade etmesi İslam-ahlak bütünlüğünü göstermesi açısından mühimdir. Bu zaviyeden bakıldığında oldukça geniş bir ahlak hadisleri literatürümüz vardır. Hadis eserlerinin iman, ilim, taharet, edeb, zühd ve rekâik gibi bölümlerinde ahlaka ilişkin ziyadesiyle rivayet yer aldığı gibi muhaddislerin telif etmiş olduğu müstakil ahlak eserleri de bulunmaktadır. Âcurrî de ilim taliplerinin ahlaki vasıflarla donanması gayesiyle *Ahlâku'l-ulemâ*'sını telif etmiştir.

Âcurrî eserde Kur'an ve sünnetten, mevkuf ve maktu rivayetlerden az da olsa sonraki dönem alimlerin kavillerinden edeb ve ahlaki vasıflara dair istinbatlarda bulunmuştur. Eser bu yönüyle dar bir çerçevede de olsa "fıkhu'l-hadis" özelliği göstermektedir. Zira Âcurrî, konuya ilişkin rivayetleri göz önünde bulundurarak ahlaki ilkeler ve asıllar tespit etmiş ve sonrasında istinbat mercii olarak rivayetlere işaret etmiştir. Konuları serdederken nasları hiyerarşik olarak sıralamıştır. Bu çerçevede öncelikle ilim ve alimlerle ilgili ayet-i kerimelerden örnekler vermiştir. Özellikle "*Hikmeti dilediğine verir*"[7] ayeti yahut Hz. Lokman'a verilen hikmetten söz eden ayet gibi bazı kullara hikmetin verildiğini bildiren ayetleri zikretmiş bu hikmetin ilim, fıkıh ve akıl olarak anlaşıldığı hatta Hz. Lokman örneğinde "peygamberane basiret, nebevi çözümleme, geniş bakış" olarak algılandığına dair tabiin âlimlerinden nakillerde bulunmuştur. Eserde, rivayetlerde çizilen ahlaki vasıflara haiz bir alim profili çizmeye çalışan Âcurrî, dört bapta aşama aşama ahlaki prensipleri delilleriyle zikretmiştir. Alim olmadan önceki süreç, kişinin alim olarak anılmaya başlaması ve sonrasında karşılaşılması muhtemel riskler olmak üzere üç ana tema çerçevesinde konuyu serdetmiştir.

2. AHLÂKU'L-ULEMÂ'DA ULEMANIN AHLAKI

Âcurrî eserini dört ana bölüme ayırmış ve aşama aşama bir İslam âlimi profili çizmeye çalışmıştır. Eserin mukaddimesinde alimlerin, Allah Teala'nın seçkin kulları olduğu, onlara çok lütuflarda bulunulduğu ve halk için rahmet oldukları vb. alimlerin faziletlerini sıralayan Âcurrî, burada özellikle ayetlere yer vermiş sonrasında "*hikmet verilenler*" ve itaat edilmesi gereken "*ülü'l-emr/emir sahipleri*"ni alimler olarak tefsir eden sahabe ve tabiûn kavillerini nakletmiştir.[8]

Eserin ilk babını yine alimlerin dünya ve ahiretteki faziletlerine ayıran müellif, ilimle iştigalin ibadetten çok daha hayırlı olduğunu, fıkıh/derin kavrayış sahibi olmanın Allah'ın bir rahmeti olduğunu, alimlerin halkın

[7] Bakara, 2/269.
[8] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 15-21.

hidayetine ve ilmin devamına en önemli vesile olduklarını, yerde ve gökte her şeyin onlar için istiğfar ettiklerini haber veren rivayetleri zikretmiş, ilimle iştigal etme, ilmi öğretme ve öğrenmenin fazileti ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur.[9]

İlim öğrenme gayretinde olanların vasıflarına tahsis ettiği ikinci bölümü altı alt başlıkta ele alan Âcurrî, ilim adamının tedris esnasındaki durumu, alimlerin meclislerine gidiş adabı, alimlerle birlikteliği, ilmî münazaraları, halkla ilişkileri ve nihayetinde Rabbine karşı sorumlulukları olmak üzere ilmî mesainin her aşamasını hadisler çerçevesinde işlemiştir. Âcurrî'ye göre "ilim tâlibi öncelikle ilmin farziyetinin ve gerekliliğinin bilincindedir. İlmi, ibadet için talep eder ve ilmî kazanımlarında ihlas üzeredir. Muvaffakiyetini Allah'ın bir lütfu olarak görür.[10] İlim öğrenmeye giderken hilm ve rifk sahibidir, vakarla yürür. Ağırbaşlılığı bırakmaz. Bazen yalnızlığı arzu eder ve Kur'an tilavetiyle meşgul olur, bazen zikir eder, bazen de Allah'ın nimetlerini kendine hatırlatıp şükreder. İşittiklerinin, gördüklerinin, dilinin, nefsinin ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınır. İlim yolunda kendisine eşlik edenler olursa ancak fayda göreceği kişilerle arkadaşlık eder. İlim talibinin üç çeşit arkadaşı olabilir:

- Kendisinden daha bilgilidir, ondan ilim öğrenir.
- Kendisine denk bir kimsedir, unutmaması gereken meseleleri onunla müzakere eder.
- Kendisi daha bilgilidir, ona ilim öğretir."[11]

"İlim adamı, alimlerin meclislerinde bulunurken edep ve tevazuu elden bırakmaz. Sesini çok yükseltmez, ekseriyetle ilimle ilgili sorular sorar ve soru sorarken mütevazı olur. Sorularıyla onları sıkıştırmaya çalışmaz. Bilgi sahibi olduğunu gösterme çabasına girip de onlarla münazaraya girişmez. Onlarla her münasebetinde saygı ve teenni ile hareket eder. Kendilerinden aldığı ilimden dolayı daima müteşekkirane bir hal üzre bulunur."[12]

İnsanlar arasında ilmiyle tanınmaya ve ilmine ihtiyaç duyulmaya başlarsa "alime de alim olmayana karşı da daima tevazuu kuşanır. Kendisine denk olana tevazu göstermesi kalplerdeki sevgisini artırır. Kendisinden alim olana tevazu göstermesi vaciptir bu ilmin alametidir. Kendisinden aşağı olana tevazu göstermesi ise hem Allah katında hem de erbabı arasında şerefini artırır. İlmiyle yöneticiler nezdinde yüksek makam sahibi olmaya

[9] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 22-46.
[10] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 47.
[11] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 48.
[12] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 50.

asla gayret etmez. İlmin şerefini muhafaza eder. İlmine karşılık almaz. Kendisine danışana hüsnü mukabele gösterir, güzel ahlak sergiler ve daima sabır gösterir. Soru sorana sert davranıp azarlamaz, onu gerekli ilmi talep etmesi konusunda teşvik eder. Kendisine sorulana kitap, sünnet yahut icmadan cevap verir. Bilmediğine bilmiyorum der. Fitne çıkarmaktan çekinir. Bir hususta bildirdiği görüşe muhalif bir şey söylenir ve doğru olanın o olduğu ortaya çıkarsa o görüşü benimsemekte tereddüt etmez. Bidat ehliyle oturup kalkmaz, onlarla tartışmaya girmez. Kur'an'ı anlamak için, hadisleri kavramak için okur."[13]

Âcurrî'nin bu bölümde yer verdiği önemli başlıklardan bir tanesi ilim adamının münazara esnasındaki vasıflarına tahsis ettiği bölümdür.[14] Rivayetlerde tartışma usulüne dair Rasulullah'ın çok mühim tembihleri vardır. Haklı olsa bile tartışmanın terki, hasımlaşıldığı zaman bile ahlaki ilkelerden ödün verilmemesi gibi sosyal yapıyı zedeleyebilecek durumlara temelden müdahale anlamı taşıyan bu hatırlatmalardan bir kısmını nakleden Âcurrî, ilim ehlinin münazaraya girmesine ilişkin oldukça önemli ilkeler tespit etmiştir. Ona göre "Allah'ın kendisine ilim lütfettiği kişi yalnızca üstün gelinmesi gereken bir kişiye karşı ilmiyle galip gelmeye çalışır. İlimle mağlup edilecek kişi acak kasıtlı olarak hakka muhalefet edip batılı yaymaya çalışıyordur ve istikamet üzere değildir. Bu sebeple hakkın ortaya çıkması gayesiyle onunla münazaraya girilir. Münazara tercih edilmez, mecbur kalınır. Zira cedelleşme, kardeşlerin kalbinde birbirlerine karşı menfi tesirler bırakır, tefrikaya sebep olur ve ülfeti yok eder. İlim adamı münazarada insafı asla terk etmez. Münazara, münasaha yani birbirini hayra yönlendirmek için nasihatleşme şeklinde olmalıdır. Şayet münazarada gaye, hakkın ortaya çıkması ve doğru görüşe rucu' edilmesi değilse ve sadece muhatabın görüşlerine muhalefet etmekse, susmak en hayırlısıdır. Münazara ve cedeldeki son derece riskli bir noktaya dikkat çeken Âcurrî, sadece muhalefet maksadıyla yapılan münazaranın nasların reddine sebep olabileceğini belirtir. Zira tartışmanın hararetlenip sinirlerin gerilmeye ve muhakemenin yitirilmeye başladığı bir anda taraflardan birisinin sünneti delil olarak öne sürmesi, diğerinin de hissî davranarak o an ayırt etmeden doğrudan muhalif bir tavır sergileyerek Rasulullah'ın (s) sabit bir sünneti için 'bu batıldır, ben bunu kabul etmem' demesi mümkündür."[15]

---

[13] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 51-55.

[14] Eser üzerine bir yapılan tanıtım çalışmasında özellikle bu bölüme genişçe yer ayrılmış ve tahlili yapılmıştır. bk. Arslan, Adnan, "*Ahlâku'l-ulemâ*", *Kalemname* 4/8 (Aralık 2019), 390-398. (kitap değerlendirmesi)

[15] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 56-64.

Âcurrî'ye göre ilim adamının kendisine ihtiyaç hisseden, görüşlerine müracaat edenlere karşı da sorumlulukları vardır. Alim her şeyden önce "şerrinden emin olunan, hayrı umulan kişidir. O, başkasının günahlarını yaymaz, kendisine ulaşan her şeyi, kesin bilgi gibi diline almaz. Düşmanı bile olsa asla sırrı ifşa etmez. Hakkın ve hakikatin önünde son derece alçak gönüllü, batıla karşı ise dik ve sabittir. Öfkesini yutar. Sefihe cevabı susmak, alime hüsnü kabul göstermektir. Yağcı, kindar, kibirli, hasetçi, kaba, katı kalpli iğneleyici, gıybetçi, lanetçi ve küfürbaz değildir. Kimsenin elindeki nimetin zevalini istemez."[16]

Âcurrî alimin muhakkak ilminden sorguya çekileceğine dair merfu, mevkuf ve maktu rivayetlere yer vermiş[17] son olarak cahil ve fitneye düçar olan alimin vasıflarını zikretmiştir. Burada öncelikle rivayetleri sıralamıştır. Allah'tan gayrısı için yahut insanlara üstün gelmek için ilim öğrenen, ilmi kendisine fayda vermeyen, insanları fesada sürükleyen ilim ehlinden bahseden rivayetlere yer veren Âcurrî, ilimlerinin kendileri aleyhine hüccet olacağı kimseleri sıralamıştır. Ona göre "ilmiyle fitneye kapılan alimlerin en bariz önceliği öncelikle ilmi Allah için, farz olduğu için, ibadetleri ve Allah'ın farzlarını öğrenip tabi olmak, haramlarından kaçınmak için değil de heva ve heveslerine, dünyevi gayelerine daha çabuk ulaşabilmek, alim olarak tanınmak, ilmiyle süslenmek, her öğrendiğiyle övünmek için öğrenmesidir. Nitekim amel bu kimseye çok ağır gelir. İlmî münazaralara bile beliğ bir kimse olarak bilinmek maksadıyla giriştiği için münazaradan sadece günah kazanır. Hatalarına delil getirir, doğruyu kabul etmeye yanaşmaz. Menfaati varsa, ruhsat üstüne ruhsat verir, sevmediğine ise çok sert fetvalar verir. Amel etmediği ilmin sevabını bekler. Herkesin kendisine danışmasını ister. İnsanların kendisine ihtiyacı artsın diye başkalarının hatalarına, alimlerin ölümüne sevinir."[18]

Eserin son başlığında Âcurrî, ilminin faydasını göremeyen alimlerin vasıflarını zikreder. Kaydettiğine göre "ilminden kendisi istifade edemeyen kişiyi sürekli geçim derdi meşgul eder, kanaat göstermez. Kalbi daima dünya ile meşguldür. Dünya için koşturur, ahireti ise sürekli erteler. Allah'ın affına dair kesin bir kanaati vardır. Başına bir dert gelirse hemen kullara sığınır. Kullardan umduğunu bulamazsa Rabbinden kurtuluş ister. Kendisine menfaati dokunana harcamayı çok sever. Onun haricine harcamak ise ona çok ağır gelir. Rahata ererse sevinir, zevke sefaya dalar, azgınlık gösterir, isyankar olur. Rahatı kaçarsa gama gark olur, bir daha asla eski rahatına

[16] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 64-65.
[17] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 77-81.
[18] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 95.

dönemeyeceğini düşünür. Hastalanınca pişman olur bir daha hatalarına düşmeyeceğine dair sözler verir, iyileşince hemen sözünü unutur günahlarına döner."[19]

Âcurrî, "*fayda vermeyen ilimden sana sığınırım*"[20] rivayetiyle eserini nihayete erdirir.

3. RİVAYETLER

Çalışmanın bu bölümünde, Âcurrî'nin *Ahlâku'l-ulemâ*'da yer verdiği rivayetlerin sıhhat durumları tespit edilecektir. *Ahlaku'l-ulema* rivayet dönemine ait bir eserdir. Âcurrî, *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden bir iki kuşak sonra yaşamış bir âlimdir ve bu süreçte hadis tarihinde klasik metod üzere isnadlı bir şekilde hadislerin rivayet edilmesi ve esere kaydedilmesi şeklindeki hadislerin kitaplaşma süreci devam etmektedir. Hatta müelliften bir asır sonrasına kadar bu süreç yani hadis rivayet dönemi devam edecektir. Eserin önemi açısından bu nokta önem arz etmektedir. Takip eden devirde bizzat isnada kendi isminin eklenmesi suretiyle hadis rivayeti sona erecek artık hadisler kitaplaştığı için kitapların rivayeti başlayacaktır. Bu açıdan Âcurrî'nin eseri, hadisleri rivayet edilen, sonraki süreçte telif edilen eserlerin içeriğini belirleyen klasik bir ahlak hadis eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserde tespit edilebildiği kadarıyla tekrarlar hariç 106 rivayet bulunmaktadır. Rivayetlerden 31'i *Kütüb-i sitte* rivayetidir. Kalan 74 rivayete ise *Kütüb-i sitte*'de yer verilmemiştir. Bu çalışmada *Kütüb-i sitte*'ye ziyade rivayetlerin incelenmesi esas alındığı için diğer rivayetlere temas edilmeyecektir. Söz konusu otuz bir rivayetin sıhhat durumları da tespit edilmiş olmakla birlikte burada işaretle yetinilecektir. Bu hususa sevk eden ana etken tarihsel süreçte *Kütüb-i sitte* hadislerinin sıhhat durumunun yoğun bir şekilde konu edinilmiş olmasıdır. İlgili rivayetlerin otantik değeri araştırıldığında 17'sinin sahih, 9'unun hasen, 5'inin ise zayıf olduğu görülmüştür. Ziyade rivayetlerde ilk dikkat çeken husus kâhir ekseriyetinin mevkuf ve maktu rivayetlerden oluşmasıdır. 75 rivayetten 10'u merfudur. Bunlardan altısı zayıf, dördü sağlam isnadla nakledilmiştir. 26 mevkuf rivayetten 9'u zayıf, 39 maktu rivayetten ise 10'unun isnadı zayıftır. Sonraki dönem alimlerden Ahmed b. Hanbel'in bir adet sözü zikredilmiştir ki isnadı sahihtir. 3 rivayetin ise isnadı tespit edilememiştir. Netice itibariyle ziyade rivayetlerden 25'i zayıf 47'si ise muteber isnadla nakledilmiş 3'üne ise isnadsız yer verilmiştir. *Kütüb-i sitte* rivayetleri de eklenince mükerrerler

[19] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 118-121.
[20] Müslim, Zikr, 73; Ebu Davud, Vitr, 72; Tirmizi, Daavât, 69.

haricinde eserde yer alan 106 hadisten 73'ünün muteber, 30'unun zayıf isnadla nakledilmiş olduğu belirlenmiş, 3'ünün ise isnadı tespit edilememiştir.

Âcurrî eserde herhangi bir kaynak zikretmemiştir. O sebeple doğrudan hangi kaynaklardan istifade ettiğinin tespiti güçtür. Bununla birlikte eserde zikrettiği rivayetlerin bir kısmının Abdullah b. Mübarek'in *ez-Zühd*'ü, İbn Ebi Şeybe'nin *Musannef*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve *ez-Zühd*'ü, Darimi'nin *Sünen*'i ve Taberi ile İbn Ebî Hatim'in *Tefsir*lerinde zikredildiği görülmüştür. *Kütüb-i sitte*'ye ziyade olarak naklettiği hadislerden bir kısmı ise kendisinden sonra yaşamış olan alimlerden talebesi Ebu Nuaym'ın *Hılye*'si, İbn Batta'nın *el-İbâne*'si, Hatib el-Bağdâd'i'nin *el-Fakih ve'l-mütefakkih*'i ve İbn Abdilber'in *Câmiu'l-beyân*'ında yer almaktadır. Eserde isnadıyla nakledilmiş olan rivayetlerden bir kısmı Âcurrî öncesi herhangi bir kaynakta tespit edilememiştir.

Âcurrî'nin eserde yer verdiği rivayetler iki başlıkta tetkik edilecektir. Öncelikle isnadında münekkit alimlerin tenkidine uğramış ravilerin zikredildiği rivayetler sıralanacaktır. Burada zikredilecek rivayetlerin büsbütün zayıf olduğu düşünülmemelidir. Konu edindiğimiz eser klasik bir kaynak olduğu için hadislerin literatürdeki genel durumundan ziyade Âcurrî'nin isnatlarından hareketle tasnif yapılacak ve isnatla ilgili tenkit edilmesi gereken bir husus varsa ona temas edilecektir. İsnadı muteber rivayetler ise ikinci başlıkta -hacmi artırmamak için- raviler hakkındaki kanaatler zikredilmeksizin verilecektir.

3.1. İsnadı Tenkid Edilen Rivayetler

Âcurrî eserinde birkaçı haricinde rivayetlerin hemen hepsini isnadıyla nakletmiştir. Bu bölümde, isnadında tenkit edilen ravilerin yer aldığı rivayetler zikredilecek, sadece itham edilen raviler hakkında münekkid muhaddislerin kanaatlerine yer verilecek ve genel olarak literatür göz önünde bulundurularak metinlerin sıhhat durumuna temas edilecektir.

1. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو شُعَيْبٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ الْحَرَّانِيُّ , حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقِّيُّ , حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ , عَنْ لَيْثٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ , فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: " {يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ} قَالَ: الْعِلْمُ وَالْفِقْهُ "**

Mücahit (rh) Allah Teala'nın (c.c) "*Hikmeti dilediğine verir.*" (Bakara, 2/269) ayeti hakkında "(Ayetteki hikmet) İlim ve fıkıhtır." demiştir.[21]

İsnadında yer alan Leys b. Ebu Süleym'den dolayı rivayet zayıftır.[22] Bazı kaynaklarda Mervan b. Ubeyd sebebiyle hadisin zayıf olduğu ifade edilse

[21] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 19; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 4, 541; Ebu Nuaym, *Hılye*, 3, 292; Hatib el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-mutefakkih*, 1, 132; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 5, 9.

de[23] hakkında "münkeru'l-hadis" olduğuna dair kayıtlar bulunan Mervan ile bu rivayetteki Mervan b. Ubeyd'in aynı şahıslar olmaması kuvvetle muhtemeldir. İbn Hacer, söz konusu zayıf ravi hakkındaki nakillerden sonra ikinci bir Mervan b. Ubeyd daha zikrederek onun daha geç bir dönemde yaşadığını ve kendisinden Ebu Şuayb Abdullah b. Hasen'in rivayette bulunduğunu kaydetmiştir.[24] Nitekim daha meşhur olan Mervan b. Ubeyd'in Fudayl b. Iyaz'dan hadis naklettiğine dair kaynaklarda bilgi tespit edilememiştir. Bu haliyle isnadın çok problemli olmadığı görülmektedir. Ayrıca mana olarak rivayeti destekleyen muteber isnatlarla gelen haberler bulunmaktadır.

2. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ سَهْلٍ الْأُشْنَانِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْعِجْلِيُّ , أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ , أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ , عَنْ لَيْثٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ , فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ} قَالَ: «الْفُقَهَاءُ وَالْعُلَمَاءُ» قَالَ: وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ , أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُهَلْهَلٍ , عَنْ مُغِيرَةَ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ مِثْلَهُ**

Mücahit (rh) Allah Teala'nın (c.c) "*… ve sizden emir sahiplerine (itaat edin)*" (Nisa, 4/59) ayeti hakkında "(Ayette zikredilen "emir sahipleri") Fakihler ve alimlerdir." demiştir.[25]

İsnadda yer alan Leys b. Ebu Süleym'in, kendisinden çok kişinin hadis naklettiği fakat zayıf bir ravi olduğu, ömrünün son döneminde hafızasının zayıfladığı kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel onun için "muzdaribül hadis", Nesai "zayıf", Yahya b. Main ise "la be'se bih" demiştir.[26] Rivayet bu isnadla zayıf olsa da muteber mütabileri bulunmaktadır.[27]

3. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُدَيْنَا الدَّقَّاقُ , أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَزَّارُ , أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ , أَنْبَأَنَا يَزِيدُ بْنُ عِيَاضٍ , عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ , عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهٍ فِي دِينٍ , وَلَفَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ , وَلِكُلِّ شَيْءٍ عِمَادٌ , وَعِمَادُ الدِّينِ الْفِقْهُ»**

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: *"Dinde Allah'a fıkıhtan daha iyi bir şeyle ibadet edilmemiştir. Şüphesiz bir fakih şeytana bin abidden daha ağır gelir. Her şeyin bir direği vardır. Dinin direği de fıkıhtır."*[28]

---

[22] Bk. İbn Adî, *el-Kamil*, 7, 233-234; Zehebi, *Tarih*, 3, 955.
[23] Silefî, *Tuyûriyyât*, 2, 646. (muhakkik notu.)
[24] Bk. İbn Hacer, *Lisan*, 6, 18-19.
[25] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 21; Said b. Mansur, *Tefsir*, 4, 1287; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8, 501; Ebu Nuaym, *Hılye*, 3, 292;
[26] Zehebi, *Mizan*, 3, 420.
[27] Said b. Mansur, *Tefsir*, 4, 1287; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8, 501.
[28] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 23; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, 6, 194; Darekutnî, *Sünen*, 4, 55; Beyhakî, *Şuab*, 3, 231; Ebu Nuaym, *Hılye*, 2, 192; İbn Abdilber, *el-Câmi*, 2, 110.

İsnadındaki Yezid b. Iyaz hakkında çok zayıf, hadisi yazılmaz, metruk ve kezzab tespitleri yapılmıştır.[29] Rivayet bu isnadla çok zayıftır. Rivayetin "*Şüphesiz bir fakih şeytana bin abidden daha ağır gelir.*" kısmı Tirmizi ve İbn Mace'nin *Sünen*lerinde de yer almakla birlikte onlar da zayıftır.[30]

4. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْحُلْوَانِيُّ , أَخْبَرَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ , أَخْبَرَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ التُّجِيبِيِّ , عَنْ أَبِي حَفْصٍ , [ص:29] حَدَّثَهُ أَنَّهُ , سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ نُجُومِ السَّمَاءِ , يُهْتَدَى بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ , فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُومُ يُوشِكُ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ»**

Enes b. Malik'ten nakledildiğine göre Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "*Yeryüzünde alimler, karada ve denizde kendileriyle yol bulunan gökyüzündeki yıldızlar gibidir. Yıldızlar yok olur giderse yol arayanlar bulamazlar.*"[31]

Rivayeti tahric eden Şuayb Arnavut Rişdîn b. Sa'd, Ebu Hafs, Abdullah b. Velid'den dolayı çok zayıf olduğunu ifade etmiştir.[32]

5. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى , أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ , عَنْ حُمَيْدٍ , عَنِ الْحَسَنِ , أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «مَثَلُ الْعُلَمَاءِ فِي النَّاسِ كَمَثَلِ النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ يُهْتَدَى بِهَا»**

Hasan-ı Basri'den nakledildiğine göre Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "İnsanlar arasında alimlerin konumu kendisiyle yol bulunan gökyüzündeki yıldızlar gibidir."[33]

Bu isnadda Hasan-ı Basrî'nin müennen nakletmesinden başka kusur görülmemektedir. Ahmed b. Hanbel rivayetin daha uzun bir versiyonunu merfu olarak nakletmiştir. Şuayb Arnavut bu rivayet için de "çok zayıf" tespitinde bulunmuştur.[34]

6. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَيْضًا أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَنْبَأَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمِّهِ مُوسَى بْنِ يَسَارٍ قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ سَلْمَانَ الْفَارِسِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «إِنَّ الْعِلْمَ كَالْيَنَابِيعِ يَغْشَى النَّاسَ فَيَخْتَلِجُهُ هَذَا , وَهَذَا , فَيَنْفَعُ اللَّهُ بِهِ غَيْرَ وَاحِدٍ , وَإِنَّ حِكْمَةً لَا يُتَكَلَّمُ بِهَا كَجَسَدٍ لَا رُوحَ فِيهِ , وَإِنَّ عِلْمًا لَا يُخْرَجُ كَكَنْزٍ لَا يُنْفَقُ , وَإِنَّمَا مَثَلُ الْمُعَلِّمِ كَمَثَلِ رَجُلٍ عَمِلَ سِرَاجًا فِي طَرِيقٍ مُظْلِمٍ يَسْتَضِيءُ بِهِ مَنْ مَرَّ بِهِ , وَكُلٌّ يَدْعُو إِلَى الْخَيْرِ**

---

[29] Bk. Mizzi, *Tehzib*, 32, 224; Zehebî, *Tarih*, 4, 254.
[30] Tirmizi, İlim, 19; İbn Mace, Sünnet, 17.
[31] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20, 52; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 138.
[32] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20, 52.
[33] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 29. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20, 52; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 138.
[34] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20, 52.

Musa b. Yesâr şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre Selman-ı Fârisî Ebu'd-Derdâ'ya şöyle yazmıştır: Şüphesiz ilim insanları kaplayan pınarlar gibidir..."[35]

Kaynaklarda müdellis olduğu kaydedilen Muhammed b. İshak عن lafzıyla naklettiği için rivayet zayıftır.

7. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ , أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ , أَخْبَرَنَا عَطَاءُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَرَّانِيُّ , عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: " عَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يَذْهَبَ , فَإِنَّ ذَهَابَ الْعِلْمِ مَوْتُ أَهْلِهِ , مَوْتُ الْعَالِمِ نَجْمٌ طُمِسَ , مَوْتُ الْعَالِمِ كَسْرٌ لَا يُجْبَرُ , وَثُلْمَةٌ لَا تُسَدُّ , بِأَبِي وَأُمِّي الْعُلَمَاءُ - قَالَ: أَحْسَبُهُ قَالَ -: قَبْلَتِي إِذَا لَقِيتُهُمْ , وَصَالَّتِي إِذَا لَمْ أَلْقَهُمْ , لَا خَيْرَ فِي النَّاسِ إِلَّا بِهِمْ "**

Ka'b el-Ahbâr dedi ki: "İlim zayi olmadan önce ona sarılınız. İlmin kaybolması ehlinin vefat etmesidir. Alimin ölümü yıldızın sönmesi gibidir. Alimin ölümü kapanmaz yaradır..."[36]

İsnadında müphem lafız vardır. Rivayeti Ka'b el-Ahbâr'dan alanlar zikredilmemiştir. Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

8. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ الْعَبَّاسُ بْنُ يُوسُفَ الشَّكْلِيُّ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:**

كَلَامُ الْحَكِيمِ حَيَاةُ الْقُلُوبِ ... كَوَبْلِ السَّمَاءِ غِيَاثُ الْأُمَمْ
فَنُطْقُ الْحَكِيمِ جِلَاءُ الظَّلَامِ ... وَصَمْتُ الْحَكِيمِ دُعَاءُ الْحِكَمْ
حَيَاةُ الْحَكِيمِ جِلَاءُ الْقُلُوبِ ... كَضَوْءِ النَّهَارِ يُجَلِّي الظُّلَمْ

Ali b. Ebî Talib şöyle demiştir:

"Hikmet ehlinin kelamı, kalplere hayat verir,

Gökten yağan yağmurun insanlığın imdadına yetiştiği gibi,

Hikmet ehlinin sözü karanlıkları aydınlatır,

Hikmet ehlinin sükutu hikmetleri çağırır,

Hâkimin hayatı kalplerin cilasıdır,

Gün ışığının karanlıkları aydınlattığı gibi." [37]

İsnadında inkıta bulunan rivayet Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

9. **وَرُوِيَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: «تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ , فَإِنَّ تَعَلُّمَهُ لِلَّهِ خَشْيَةٌ , وَطَلَبَهُ عِبَادَةٌ , وَمُدَارَسَتَهُ تَسْبِيحٌ , وَالْبَحْثَ عَنْهُ جِهَادٌ , وَتَعْلِيمَهُ لِمَنْ لَا يَعْلَمُ صَدَقَةٌ , وَبَذْلَهُ لِأَهْلِهِ قُرْبَةٌ , لِأَنَّهُ مَعَالِمُ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ , وَالْأَنِيسُ فِي الْوَحْشَةِ , وَالصَّاحِبُ فِي الْخَلْوَةِ , وَالدَّلِيلُ عَلَى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ , وَالزَّيْنُ عِنْدَ الْأَخِلَّاءِ , وَالْقُرْبُ عِنْدَ الْغُرَبَاءِ ,**

[35] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 29; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 1, 199; Dârimî, İlim, 31.
[36] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 31.
[37] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 34.

يَرْفَعُ اللَّهُ بِهِ أَقْوَامًا , فَيَجْعَلُهُمْ فِي الْخَلْقِ قَادَةً يُقْتَدَى بِهِمْ , وَأَئِمَّةً فِي الْخَلْقِ تُقْتَصُّ كُلُّ آثَارُهُمْ , وَيُنْتَهَى إِلَى رَأْيِهِمْ , وَتَرْغَبُ الْمَلَائِكَةُ فِي خُبَّتِهِمْ , بِأَجْنِحَتِهَا تَمْسَحُهُمْ , حَتَّى رَطْبٍ وَيَابِسٍ لَهُمْ مُسْتَغْفِرٌ , حَتَّى حِيتَانُ الْبَحْرِ وَهَوَامُّهُ , وَسِبَاعُ الْبَرِّ وَأَنْعَامُهُ , وَالسَّمَاءُ وَنُجُومُهَا , لِأَنَّ الْعِلْمَ حَيَاةُ الْقُلُوبِ مِنَ الْعَمَى , وَنُورُ الْأَبْصَارِ مِنَ الظُّلَمِ , وَقُوَّةُ الْأَبْدَانِ مِنَ الضَّعْفِ , يَبْلُغُ بِهِ الْعَبْدُ مَنَازِلَ الْأَحْرَارِ , وَمَجَالَسَةَ الْمُلُوكِ , وَالدَّرَجَاتِ الْعُلَى فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ , وَالْفِكْرُ بِهِ يُعْدَلُ بِالصِّيَامِ , وَمُدَارَسَتُهُ بِالْقِيَامِ , بِهِ يُطَاعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ , وَبِهِ يُعْبَدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ , وَبِهِ تُوصَلُ الْأَرْحَامُ , وَبِهِ يُعْرَفُ الْحَلَالُ مِنَ الْحَرَامِ , إِمَامُ الْعَمَلِ , وَالْعَمَلُ تَابِعُهُ , يُلْهَمُهُ السُّعَدَاءُ , وَيُحْرَمُهُ الْأَشْقِيَاءُ»

Muaz b. Cebel'den şöyle nakledilmiştir: "İlmi öğreniniz. Zira Allah için onu öğrenmek haşyet, onu talep etmek ibadet, onu tedris etmek tesbih, onun peşinde koşmak cihad, bilmeyene öğretmek sadaka, ehline yaymak ise kurbiyettir…"[38]

Acurrî'nin meçhul sigayla (روي) isnadsız olarak nakletmiş olduğu isnadın zayıf olduğu görülmektedir. İbn Abdilber'in *Camiu'l-beyan*'daki isnadında yer alan Musa b. Muhammed b. Ata hakkında İbn Hıbban "hadis uydururdu" derken İbn Adî "sâriku'l-hadis" kaydı düşmüştür.[39] Irakî, rivayet için 'sağlam bir isnadı yoktur'[40] demiş, Elbani mevzu olduğunu belirtmiştir.[41]

10. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ , أَخْبَرَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ , عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ , عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أَرْبَعَةٌ تَجْرِي عَلَيْهِمْ أُجُورُهُمْ بَعْدَ الْمَوْتِ: الْمُرَابِطُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ , وَمَنْ عَلَّمَ عِلْمًا أُجْرِيَ لَهُ , مَا عُمِلَ بِهِ , وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَجْرُهُ يَجْرِي مَا جَرَتْ , وَرَجُلٌ تَرَكَ أَوْلَادًا صِغَارًا فَهُمْ يَدْعُونَ لَهُ "

Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "*Dört şey vardır ki kişinin ölümünden sonra da onların ecirleri gelmeye devam eder: Allah yolunda nöbet tutanlar, amel edildiği sürece bir ilim öğreten, bir sadaka-i cariyede bulunan, arkasında kendisine dua eden küçük çocuklar bırakan.*"[42]

Rivayetin bu isnadı İbn Lehia'dan dolayı zayıf olmakla birlikte[43] Ahmed b. Hanbel'in naklettiği isnad için muhakkik Şuayb Arnavut "itibarla sahih ligayrihi" tespitinde bulunmuştur.[44]

---

[38] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 35; İbn Büşran, *el-Emâlî*, s. 21; Ebu Nuaym, *Hılye*, 1, 238; İbn Abdilber, *Camiu beyani'l-ılm ve fazlih*, 1, 239;
[39] Zehebi, *Mizan*, 4, 219; İbn Hacer, *Lisan*, 8, 216.
[40] Iraki, *Tahricü ehâdisi İhya*, s. 19. Suyuti, *ez-Ziyâdât ale'l-Mezvzû`ât*, 1, 197.
[41] Elbani, *Zaifü't-Tergıb ve't-terhib*, 1, 44.
[42] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36, 585; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 8, 205.
[43] İbn Adî, *el-Kâmil*, 5, 237; Zehebi, *Siyer*, 8, 12-13.
[44] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36, 585.

11. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ سَهْلٍ الْأُشْنَانِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْأَسْوَدِ الْعِجْلِيُّ , أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ , أَخْبَرَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ , أَخْبَرَنَا شَمْرُ بْنُ عَطِيَّةَ , عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «مُعَلِّمُ الْخَيْرِ وَمُتَعَلِّمُهُ , يَسْتَغْفِرُ لَهُمْ كُلُّ شَيْءٍ , حَتَّى الْحُوتُ فِي الْبَحْرِ»**

İbn Abbas (ra) şöyle demiştir: "Hayrı öğreten ve öğrenen için denizlerdeki balıklara varıncaya kadar her şey dua eder."[45]

Acurrî'nin yer verdiği bu isnad problemlidir. Hüseyin b. Ali b. el-Esved hakkında el-Iclî "zayıf" demiş, İbn Adî, "sârikü'l-hadis" kaydı düşmüş, İbn Hıbban'ın onu *Sikât*'ta zikretmesini "hata etmiş olabileceği" şeklinde değerlendirmiştir. Ebu'l-Feth el-Ezdî de "çok zayıf" demiştir.[46]

12. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , أَنْبَأَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ , أَنْبَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ ذَكْوَانَ , عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنَ الصَّدَقَةِ أَنْ تَتَعَلَّمَ الْعِلْمَ , ثُمَّ تُعَلِّمَهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»**

Hasan-ı Basrî'den nakledildiğine göre Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "*İlim öğrenmen sonra Allah'ın rızasını kazanmak için onu başkalarına öğretmen sadakadır.*"[47]

Rivayeti Hasan-ı Basrî mürsel olarak nakletmiştir. İsnadında yer alan Hasan b. Zekvan hakkında Ahmed b. Hanbel, "naklettiği hadisler batıldır", Nesai, "sağlam değildir" demiş, Yahya b. Main ve Ebu Hatim zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Adî ise "başkasının nakletmediği hadisleri naklederdi" demiştir.[48] Mürsel olarak nakledilen rivayetin bu isnadı Hasan b. Zekvan'dan dolayı zayıf olmakla birlikte Hasan'a mütabaat edenler bulunmaktadır.[49]

13. **وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ: «مَا رَأَيْنَا فَقِيهًا يُمَارِي»**

"Biz tartışan bir fakih görmedik."[50]

Acurrî'nin isnadsız olarak naklettiği rivayet Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

14. **وَعَنِ الْحَسَنِ , أَيْضًا قَالَ: «الْمُؤْمِنُ يُدَارِي , وَلَا يُمَارِي , يَنْشُرُ حِكْمَةَ اللَّهِ , فَإِنْ قُبِلَتْ حَمِدَ اللَّهَ , وَإِنْ رُدَّتْ حَمِدَ اللَّهَ»**

"Mümin idare eder, tartışmaz. Allah'ın (c.c) hikmetini yayar. Kabul görürse Allah'a hamd eder. Reddedilirse yine Allah'a hamd eder."[51]

---

[45] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 43; Darimi, İlim, 17; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 5, 284; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 8, 234;
[46] Zehebi, *Tarih*, 6, 73.
[47] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 45; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 487.
[48] Zehebi, *Mizan*, 1, 489; *Tarih*, 3, 844.
[49] Hüseyin b. Harb, *Birr ve Sıla*, s. 155; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 276.
[50] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 58.
[51] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 58.

Acurrî'nin isnadsız olarak naklettiği rivayet Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

15. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَغَوِيُّ , أَخْبَرَنَا قَطَنُ بْنُ نُسَيْرٍ , أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ , عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ , فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا} قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ «الْحِكْمَةَ خَشْيَةُ اللَّهِ , وَالْعِلْمُ بِهِ»**

Matar el-Verrâk Allah Teala'nın "*Kime hikmet verildiyse şüphesiz çok hayır verilmiştir.*" (Bakara, 2/269) ayeti hakkında "Bize şöyle ulaştı: Hikmet, Allah'tan korkmak ve O'nu (c.c) bilmektir."[52]

İbn Adî isnadda zikri geçen Katan b. Nüseyr'in "sâriku'l-hadis" olduğunu ve munkatı isnadları mevsul olarak naklettiğini ifade etmiştir.[53] Zehebi onun hakkında yapılan vasl iddiasının asılsız olduğunu tespit etmiş,[54] İbn Hacer onun için hataları olan saduk bir ravi kaydı düşmüştür.[55]

16. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْفَضْلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْيَمَانِيُّ , فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ الْخَيَّاطُ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: «إِذَا كَانَ نَهَارِي نَهَارَ سَفِيهٍ , وَلَيْلِي لَيْلَ جَاهِلٍ , فَمَا أَصْنَعُ بِالْعِلْمِ الَّذِي كَتَبْتُ؟»**

Süfyan b. Uyeyne (rh) şöyle demiştir: "Şayet günüm sefih bir kulun günü, gecem cahilin gecesi gibi olursa bunca yazdığım ilmi ben ne yapayım!"[56]

İsnadında yer alan Muhammed b. Meymun el-Hayyât'ın çok zayıf bir ravi olduğu görülmektedir. Ebu Hatim er-Razi onun için, 'batıl hadisler nakleden dikkatsiz bir ravi', Nesai, 'leyse bil kavi' demiştir.[57]

17. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْحُلْوَانِيُّ , أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو بَدْرٍ , أَخْبَرَنَا زِيَادُ بْنُ خَيْثَمَةَ , عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ , عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ , عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِالْفَقِيهِ حَقَّ الْفَقِيهِ؟ مَنْ لَمْ يُقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ , وَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُمْ فِي مَعَاصِي اللَّهِ , وَلَمْ يُؤَمِّنْهُمْ مَكْرَ اللَّهِ , وَلَمْ يَتْرُكِ الْقُرْآنَ إِلَى غَيْرِهِ , وَلَا خَيْرَ فِي عِبَادَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَفَقُّهٌ , وَلَا خَيْرَ فِي تَفَقُّهٍ لَيْسَ فِيهِ تَفَهُّمٌ , وَلَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ»**

Ali b. Ebî Tâlib (ra) şöyle demiştir: "Size hakiki fakihi haber vereyim mi? O, Allah'ın rahmetinden insanların ümidini kesmeyen, Allah'a isyana düşürecek ruhsatlara sevk etmeyen, Allah'ın imtihanı konusunda onları gaflete düşürmeyen, Kur'an'ı bırakıp da başkalarına yönelmeyendir.

---

[52] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 69; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, 2, 533.
[53] İbn Adî, el-Kamil, 7, 180.
[54] Zehebi, *Mizan*, 3, 391.
[55] İbn Hacer, *Lisan*, s. 463.
[56] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 72; Ebu Nuaym, *Hılye*, 7, 271.
[57] İbnü'l-Cevzî, ed-Duafa ve'l-metrukin, 3, 104; Mizzi, *Tehzib*, 26, 540; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, 9, 485

Tefekkuh olmayan ibadette hayır yoktur. Tefehhüm olamayan tefakkuhta da hayır yoktur. Tedebbür olmayan kıraatte de hayır yoktur."[58]

İsnadda yer alan Yahya b. Abdülhamid'i Ahmed b. Hanbel sika sayarken cumhur zayıf kabul etmiştir.[59]

18. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا حَسَنٌ الزَّعْفَرَانِيُّ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُنَيْسٍ , أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ , حَدَّثَتْنِي عَطَاءٌ قَالَ: كَانَ فَتًى يَخْتَلِفُ إِلَى أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ , فَيَسْأَلُهَا وَتُحَدِّثُهُ , فَجَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ يَسْأَلُهَا , فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ , هَلْ عَمِلْتَ بِمَا سَمِعْتَ؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا أُمَّهْ قَالَتْ: يَا بُنَيَّ , «فَفِيمَ تَسْتَكْثِرُ مِنْ حُجَجِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَيْكَ؟»**

Atâ'nın haber verdiğine göre bir genç Hz. Aişe'nin yanına gider gelir, ona bir şeyler sorar, o da anlatırdı. Yine bir gün bir şey sormak için geldi. Hz. Aişe 'Yavrucuğum daha önce işittiğinle amel ettin mi?' diye sordu. O 'Vallahi hayır ey anacım.' deyince Hz. Aişe, 'O halde Allah Teala'nın yarın hem senin hem benim aleyhime delil olarak öne süreceği şeyleri ne diye artırır durursun?' dedi."[60]

İsnadında bulunan Ömer b. Kays'tan dolayı zayıftır. Buhari onun münkeru'l-hadis olduğunu söylemiş, Ahmed b. Hanbel, 'hadisleri batıldır' demiştir. Nesai ve Darekutni hadislerini terk etmişlerdir.[61] Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

19. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ أَيُّوبَ السَّقَطِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو هَمَّامٍ , أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ , أَخْبَرَنَا أَبُو عُمَيْسٍ , عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " مَنْهُومَانِ لَا يَشْبَعَانِ: صَاحِبُ الْعِلْمِ , وَصَاحِبُ الدُّنْيَا , وَلَا يَسْتَوِيَانِ , أَمَّا صَاحِبُ الْعِلْمِ , فَيَزْدَادُ رِضَا اللَّهِ , وَأَمَّا صَاحِبُ الدُّنْيَا , فَيَزْدَادُ فِي الطُّغْيَانِ. قَالَ: ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ: {إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ} [فاطر: 28] , ثُمَّ قَرَأَ لِلْآخَرِ: {كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى} [العلق: 7] "**

Abdullah b. Mesud (ra) şöyle demiştir: "İki iştah sahibi vardır ki asla doymazlar. İlim sahibi ve dünyalık sahibi. İkisi eşit değildir. İlim sahibine daima Allah'ın rızası artar. Dünyalık sahibinin ise ancak sapkınlığı artar. Ravi diyor ki: Sonra Abdullah b. Mesud (ilim sahibi için) "*Allah'tan ancak alim kulları korkar.*" (Fatır, 35/28) ayetini, diğeri için de, "*Hayır! Gerçek şu ki*

[58] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 72; Darimi, İlim, 14; Ebu Davud, *Zühd*, s. 115; İbn Batta, *el-İbâne*, 2, 753; İbn Büşran, *el-Emâlî*, s. 383; İbn Abdilber, *Camiu beyani'l-ılm*, 2, 811; Deylemi, *Firdevs*, 1, 135;

[59] İbn Hacer, *Lisan*, 9, 449; Zehebi, *el-Muğni*, 2, 739.

[60] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 81.

[61] Zehebi, *Mizan*, 3, 218.

insan, kendini kendine yeterli gördüğü için azar da azar." (Alak, 96/6-7) ayetini okudu."[62]

Abdullah b. Mesud'dan nakledilen bu tarik munkatıdır. Kaynaklarda Avn b. Abdullah'ın Abdullah b. Mesud'u görmediği kaydedilmiştir.[63] Acurrî'nin mevkuf naklettiği rivayeti Hâkim *Müstedrek*'te merfu olarak nakletmiştir ve Zehebî bu isnadın Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu ifade etmiştir.[64]

20. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَرْذَعِيُّ , فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ , أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ , أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ سَلَّامٍ , عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مِقْسَمٍ , عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعْهُ عِلْمُهُ»**

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "*Kıyamet günü insanların azaba en çok düçar olanı ilmi fayda vermeyen alimdir."*[65]

İsnatta yer alan Osman b. Miksem el-Berrî çok zayıf bir ravidir.[66] O sebeple hadis bu isnatla zayıftır. Darimi Ebu'd-Derdâ'dan nakledilen mevkuf bir isnada yer vermiştir. O rivayet de çok zayıftır.[67]

İsnatta yer alan Osman el-Berrî çok zayıf bir ravidir.[68] O sebeple hadis bu isnatla zayıftır.

21. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْحُلْوَانِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّادِقِ , أَخْبَرَنَا يُوسُفُ بْنُ عَطِيَّةَ , عَنْ ثَابِتٍ , عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ عُبَّادٌ جُهَّالٌ , وَعُلَمَاءُ فُسَّاقٌ»**

Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: *"Ahir zamanda cahil abidler fasık alimler çoğalır."*[69]

Zehebi, Yusuf b. Atıyye'nin aşırı zayıf bir ravi olduğunu ifade etmiş[70]ve rivayetin "çok zayıf" olduğunu belirtmiştir.[71]

22. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ أَيُّوبَ السَّقَطِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ حَمَّادٍ الْكُوفِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ , عَنْ عِيسَى بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يَقُولُ لِعَطَاءٍ**

---

[62] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 68; Darimi, İlim, 17; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 5, 284; Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi`*, 11, 256; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 10, 180; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1, 169.

[63] Darimi'nin Hüseyin Selim Esed ed-Darani tahkikinde.

[64] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1, 169.

[65] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 86; Darimi, İlim, 13; Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sagîr*, 1, 305; Beyhakî, *Şuab*, 3, 273; İbnü'l-Mukri', *el-Mu'cem*, s. 54; Kuzai, *Müsnedü Şihab*, 2, 171.

[66] Zehebi, *Mîzan*, 3, 56; İbn Hacer, *Lisan*, 5, 412.

[67] Darimi, İlim, 13.

[68] Zehebi, *Mîzan*, 3, 56; İbn Hacer, *Lisan*, 5, 412.

[69] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 87; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4, 351; Beyhakî, *Şuab*, 9, 214; Ebu Nuaym, *Hılye*, 2, 331.

[70] Zehebi, *Mizan*, 4, 468; İbn Hacer, *Lisan*, 9, 457.

[71] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4, 351.

الْخُرَاسَانِيِّ: «كَانَ الْعُلَمَاءُ قَبْلَنَا اسْتَغْنَوْا بِعِلْمِهِمْ عَنْ دُنْيَا غَيْرِهِمْ , فَكَانُوا لَا يَلْتَفِتُونَ إِلَى دُنْيَاهُمْ , فَكَانَ أَهْلُ الدُّنْيَا يَبْذُلُونَ لَهُمْ دُنْيَاهُمْ , رَغْبَةً فِي عِلْمِهِمْ , فَأَصْبَحَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنَّا الْيَوْمَ يَبْذُلُونَ لِأَهْلِ الدُّنْيَا عِلْمَهُمْ , رَغْبَةً فِي دُنْيَاهُمْ , فَأَصْبَحَ أَهْلُ الدُّنْيَا قَدْ زَهِدُوا فِي عِلْمِهِمْ , لِمَا رَأَوْا مِنْ سُوءِ مَوْضِعِهِ عِنْدَهُمْ , فَإِيَّاكَ وَأَبْوَابَ السَّلَاطِينِ , فَإِنَّ عِنْدَ أَبْوَابِهِمْ فِتَنًا كَمَبَارِكِ الْإِبِلِ , لَا تُصِيبُ مِنْ دُنْيَاهُمْ شَيْئًا إِلَّا أَصَابُوا مِنْ دِينِكَ مِثْلَهُ

Vehb b. Münebbih Atâ el-Horasânî'ye şöyle demiştir: "Bizden önceki alimler ilimlerinden dolayı başkalarının elindeki dünyalığa karşı müstağni idiler…"[72]

İsa b. Sinan'dan dolayı isnadı zayıftır.[73]

23. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَطَشِيُّ , أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ حَرْبٍ الطَّائِيُّ , أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ , عَنْ هِشَامٍ , صَاحِبِ الدَّسْتُوَائِيِّ قَالَ: قَرَأْتُ فِي كِتَابٍ بَلَغَنِي: أَنَّ مِنْ كَلَامِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ سَخِطَ رِزْقَهُ , وَاحْتَقَرَ مَنْزِلَتَهُ , وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ عِلْمِ اللهِ وَقُدْرَتِهِ , وَكَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنِ اتَّهَمَ اللَّهَ فِيمَا قَضَاهُ , وَلَيْسَ يَرْضَى شَيْئًا أَصَابَهُ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ مَسِيرُهُ إِلَى آخِرَتِهِ , وَهُوَ مُقْبِلٌ عَلَى دُنْيَاهُ؟ , وَكَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ دُنْيَاهُ آثَرُ عِنْدَهُ مِنْ آخِرَتِهِ , وَهُوَ فِي دُنْيَاهُ أَفْضَلُ رَغْبَةً وَكَيْفَ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ يَطْلُبَ الْكَلَامَ لِيُحَدِّثَ بِهِ , وَلَا يَطْلُبُهُ لِيَعْمَلَ بِهِ؟»**

Hişam şöyle dedi: "Bana ulaşan bir kitapta şöyle okudum: İsa b. Meryem'in şöyle bir sözü vardı: 'Sadece Allah'ın ilmi ve kudretinden olduğunu bildiği halde rızkını beğenmeyen ve konumunu küçümseyen kimse nasıl ilim ehli olabilir?..." [74]

İsnadındaki Abdullah b. Muhammed el-Ateşî meçhul bir ravidir.

24. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ قَادِمٍ , أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ , عَنْ لَيْثٍ قَالَ: قَالَ طَاوُسٌ: «مَا تَعَلَّمْتَ فَتَعَلَّمْ لِنَفْسِكَ , فَإِنَّ الْأَمَانَةَ وَالصِّدْقَ قَدْ ذَهَبَا مِنَ النَّاسِ» قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ: وَأَمَّا: مَنْ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُفْتِيَ إِذَا عَلِمَ أَنَّ غَيْرَهُ يَكْفِيهِ**

Tâvûs şöyle demiştir: "Ne öğrendiysen kendin için öğren. Zira emanet ve sadakat insanlardan gitti."[75]

Rivayeti Tavus'tan alan Leys b. Ebî Süleym zayıf bir ravidir.[76]

25. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ سَهْلٍ الْأُشْنَانِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْعِجْلِيُّ , أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ , أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ شُعَيْبٍ , عَنْ حَجَّاجٍ , عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَأَلْتُ عَلْقَمَةَ عَنْ مَسْأَلَةٍ , فَقَالَ: ائْتِ عَبِيدَةَ فَاسْأَلْهُ , فَأَتَيْتُ عَبِيدَةَ فَقَالَ: ائْتِ**

---

[72] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 92; Ebu Nuaym, *Hılye*, 4, 29; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 340.
[73] Zehebi, *Mizan*, 3, 312.
[74] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 93; Darimi, İlim, 19; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 64; Beyhakî, *Şuab*, 3, 322.
[75] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 101; Dârimî, İlim, 30; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 191; Ebu Nuaym, *Hılye*, 4, 11.
[76] İbn Adî, *el-Kâmil*, 7, 233; Zehebi, *Tarih*, 3, 955.

عَلْقَمَةَ , فَقُلْتُ: عَلْقَمَةُ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ , فَقَالَ: ائْتِ مَسْرُوقًا فَاسْأَلْهُ , فَأَتَيْتُ مَسْرُوقًا , فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: ائْتِ عَلْقَمَةَ فَاسْأَلْهُ , فَقُلْتُ: عَلْقَمَةُ أَرْسَلَنِي إِلَى عَبِيدَةَ , وَعَبِيدَةُ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ , فَقَالَ: ائْتِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى , فَأَتَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى , فَسَأَلْتُهُ فَكَرِهَهُ , ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى عَلْقَمَةَ فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ: كَانَ يُقَالُ: «أَجْرَأُ الْقَوْمِ عَلَى الْفُتْيَا أَدْنَاهُمْ عِلْمًا»

'Umeyr b. Said şöyle demiştir: "Alkame'ye bir meseleyi sordum bana Abîde'ye git dedi. Abîde'ye gittim o, 'Alkame'ye git' dedi. Ona, 'Beni sana Alkame gönderdi dedim', 'O zaman Mesruk'a git ve ona sor' dedi…"[77]

İsnadındaki Hammad b. Şuayb el-Hımmânî zayıf bir ravidir.[78] Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

26. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ , عَنْ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: قَالَ لِي إِبْرَاهِيمُ: وَاللَّهِ يَا أَبَا حَمْزَةَ , لَقَدْ تَكَلَّمْتُ , وَلَوْ أَجِدُ بُدًّا مَا تَكَلَّمْتُ , وَإِنَّ زَمَانًا أَكُونُ فِيهِ فَقِيهَ أَهْلِ الْكُوفَةِ لَزَمَانُ سُوءٍ " وَأَمَّا مَنْ كَانَ إِذَا سُئِلَ عَنِ الْأَمْرِ سَأَلَ: هَلْ كَانَ؟ فَإِنْ قِيلَ: كَانَ , أَفْتَى فِيهِ , وَإِنْ قِيلَ: لَمْ يَكُنْ , لَمْ يُفْتِ فِيهِ , كُلُّ ذَلِكَ إِشْفَاقًا مِنَ الْفُتْيَا "

Ebu Hamze şöyle demiştir: "İbrahim en-Nehai bana dedi ki: Ey Ebu Hamze Allah şahittir ki ben konuşuyorum ama konuşmak zorunda kalmasam kesinlikle konuşmazdım…"[79]

İsnadındaki Meymun Ebu Hamze zayıf bir ravidir.[80]

27. أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرِ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ الرَّمَادِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو النَّضْرِ يَعْنِي الدِّمَشْقِيَّ , أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ رَبِيعَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْأَشْعَثِ , يُحَدِّثُ عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَيَكُونُ أَقْوَامٌ مِنْ أُمَّتِي , يَتَعَاطَى فُقَهَاؤُهُمْ عُضَلَ الْمَسَائِلِ , أُولَئِكَ شِرَارُ أُمَّتِي»

Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden bazıları olacak ki onların içinden gereksiz meselelerle uğraşan alimleri olacaktır. İşte bunlar ümmetimin en şerlileridir." [81]

İsnadda yer alan Yezid b. Rabia çok zayıf bir ravidir. Buhari, Ebu'l-Eş'as'tan münkerleri vardır demiştir.[82] Bu rivayeti de Ebu'l-Eş'as'tan nakletmiştir.

28. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَرْذَعِيُّ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ , أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ , أَخْبَرَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عُلَيٍّ , عَنْ صَالِحٍ

---

[77] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 103; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 24.
[78] Zehebi, *Mizan*, 1, 596; İbn Hacer, *Lisan*, 3, 270.
[79] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 104; Darimi, İlim, 7; Ebu Nuaym, *Hılye*, 4, 223.
[80] İbn Adî, *el-Kâmil*, 8, 155; Mizzî, *Tehzîb*, 29, 238-239.
[81] Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 2, 98; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 21.
[82] İbn Adî, *el-Kamil*, 9, 133; İbn Hacer, *Lisan*, 492.

, عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: «إِنَّ شِرَارَ عِبَادِ اللَّهِ قَوْمٌ يُحِبُّونَ شِرَارَ الْمَسَائِلِ , يُعَمُّونَ بِهَا عِبَادَ اللَّهِ»

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Allah'ın en şerli kulları en şerli meseleleri sevip bunlarla Allah'ın kullarını kör edenlerdir."[83]

İsnadındaki Mesleme b. Ali çok zayıf, metruk bir ravidir. Buhari ve Dârekutnî onun için "münkerul hadis", İbn Ebi Hatim "son derece metruk" demişlerdir.[84]

29. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرٌ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَطِيَّةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عُمَرَ يَسْأَلُهُ عَنْ فَرِيضَةٍ , هَيِّنَةٍ مِنَ الصُّلْبِ , فَقَالَ: لَا أَدْرِي , فَقَامَ الرَّجُلُ , فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: " أَلَا أَخْبَرْتَ الرَّجُلَ؟ فَقَالَ: لَا , وَاللَّهِ مَا أَدْرِي "**

Ahmed b. Atıyye'nin haber verdiğine göre bir adam İbn Ömer'e mirasla ilgili basit bir şey sordu ve o 'bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine adam kalktı. Yanındakilerden birisi 'keşke söyleseydin adama' deyince o 'vallahi bilmiyorum' dedi.[85]

İsnadı zayıf ama mutabileri var. Hasen ligayrihi bu isnad

30. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ الرَّمَادِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: كَانَ مَالِكٌ يَذْكُرُ قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: " إِذَا أَخْطَأَ الْعَالِمُ أَنْ يَقُولَ: لَا أَدْرِي , فَقَدْ أُصِيبَتْ مَقَاتِلُهُ "**

İbn Abbas şöyle derdi: "Bir alim 'bilmiyorum' dememek gibi bir hata yaparsa şüphesiz felaketine isabet etmiştir."[86]

İbn Abbas'ın sözü olarak tespit edemedik. Ama muteber isnatlarla nakledilmiştir.

31. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرٌ , أَخْبَرَنَا صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ , عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ يَقُولُ: " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ , فَقَالَ لَهُ مَالِكٌ: لَا أَدْرِي قَالَ الرَّجُلُ: فَأَذْكُرُ عَنْكَ أَنَّكَ لَا تَدْرِي؟ قَالَ: «نَعَمْ , احْكِ عَنِّي أَنِّي لَا أَدْرِي»**

Abdurrahman b. Mehdi'nin haber verdiğine göre bir adam İmam Malik'e gelmiş ve ona bir şey sornuştu. Malik 'bilmiyorum' deyince o, 'senin bunu bilmediğini insanlara söyleyeyim mi?' diye sorunca Malik 'Elbette, benim bilmediğimi söyle' demişti.[87]

---

[83] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 110; İbn Batta, *el-İbâne*, 1, 403; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 230.
[84] Zehebi, *Tarih*, 4, 973; Moğoltay, *İkmalu Tehzib*, 11, 191; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 21.
[85] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 114
[86] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 115; Abdürrezzak es-San'anî, el-*Emâlî*, s. 104; Ebu Nuaym, *Hılye*, 7, 274; İbn Büşrân, *Emâlî*, s. 291; Beyhakî, *el-Mehdal*, s. 436; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 366.
[87] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 116.

İsnadda yer alan Salih b. Ahmed hakkında alimlerin cerh yahut tadile delalet eden bilgiye rastlanılmamıştır.

3.2. İsnadı Muteber Rivayetler

32. **حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيُّ , حَدَّثَنَا شَبَابَةُ , حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ , عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ , فِي قَوْلِ اللَّهِ {آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا} . قَالَ: «الْفِقْهُ , وَالْعَقْلُ , وَالْعِلْمُ»**

Mücahit (rh) Allah Teala'nın (c.c) "*Ona hikmet ve ilim verdik.*" (Yusuf, 12/22) ayeti hakkında "(Ayetteki hüküm ve ilim) Fıkıh, akıl ve ilimdir." demiştir.[88]

Acurrî harici hadis kaynaklarında yer verilmeyen rivayetin "hasen" isnatla nakledildiği görülmektedir.

33. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ , حَدَّثَنَا أُسَيْدُ بْنُ عَاصِمٍ , حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ يَعْنِي ابْنَ حَفْصٍ الْأَصْبَهَانِيَّ , حَدَّثَنَا سُفْيَانُ , عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ , فِي قَوْلِ قَالَ: «الْعَقْلُ , وَالْفِقْهُ , وَالإِصَابَةُ فِي الْقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ} فِي غَيْرِ نُبُوَّةٍ»**

Mücahit (rh) Allah Teala'nın (c.c) "*Şüphesiz Biz Lokman'a hikmet verdik*" (Lokman, 31/12) ayeti hakkında, "(Ayetteki hikmet) Akıl, fıkıh ve peygamberlik haricinde sözde isabetli olmaktır." demiştir.[89]

Âcurrî, muteber isnadla yer verdiği bu rivayetin yine sağlam bir isnadla nakledilen mütabiine de yer vermiştir.[90]

34. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الْجُورِيُّ , أَخْبَرَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى , أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ , أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ صَالِحٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ , عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا , فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ}, قَالَ: «أُولُو الْفِقْهِ وَالْخَيْرِ»**

Cabir b. Abdillah Allah Teala'nın (c.c) "*Allah'a, Rasüle ve sizden emir sahiplerine itaat ediniz.*" ayeti hakkında "(Sizden emir sahipleri) Fıkıh ve hayır sahipleridir." demiştir.[91]

35. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ , أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ , أَخْبَرَنَا عَنْبَسَةُ , أَخْبَرَنِي يُونُسُ , عَنِ ابْنِ شِهَابٍ , أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ , عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْزِعُ الْعِلْمَ مِنَ النَّاسِ بَعْدَ أَنْ يُؤْتِيَهُمْ إِيَّاهُ , وَلَكِنَّهُ يَذْهَبُ بِالْعُلَمَاءِ , فَكُلَّمَا ذَهَبَ بِعَالِمٍ ذَهَبَ بِمَا مَعَهُ مِنَ الْعِلْمِ , حَتَّى يَبْقَى مَنْ لَا يَعْلَمُ , فَيَضِلُّونَ»**

---

[88] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 19; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 18, 182; İbn Ebî Hâtim, *Tefsir*, 7, 2119.

[89] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 20; Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 43; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20, 134; İbn Ebî Hâtim, Tefsîr, 9, 3097.

[90] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 20; Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 43;

[91] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 20; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1, 211. Zehebî rivayetin *Sahih* olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "*Allah ilmi insanlara verdikten sonra onu söküp almaz. Lakin alimleri alır ve her alim gittikçe onunla birlikte ilimden bir miktar gider. Nihayetinde ilimsizler kalır ve insanlar sapıtır.*"[92]

Rivayet Abdullah b. Amr'dan sahih isnatlarla nakledilmiştir.[93] Acurrî Hz. Aişe tarikine yer vermiştir. İsnadın sağlam olduğu görülmektedir.

36. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ هَارُونُ بْنُ يُوسُفَ , أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ , أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ , عَنِ الْأَعْمَشِ , عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: " هَلْ تَدْرُونَ كَيْفَ يُنْقَصُ الْإِسْلَامُ؟ قَالُوا كَيْفَ؟ قَالَ: كَمَا يُنْقِصُ الدَّابَّةَ سِمَنُهَا , وَكَمَا يَنْقُصُ الثَّوْبَ عَنْ طُولِ اللُّبْسِ , وَكَمَا يَنْقُصُ الدِّرْهَمَ عَنْ طُولِ الْخَبْتِ , وَقَدْ يَكُونُ فِي الْقَبِيلَةِ عَالِمَانِ , فَيَمُوتُ أَحَدُهُمْ , فَيَذْهَبُ نِصْفُ عِلْمِهِمْ , وَيَمُوتُ الْآخَرُ , فَيَذْهَبُ عِلْمُهُمْ كُلُّهُ "**

Abdullah b. Mesud dedi ki: "İslam nasıl eksilir biliyor musunuz? (Oradakiler) Nasıl deyince o, "Bir hayvan nasıl yağ kaybederse, çok giyilmekten dolayı bir elbise nasıl eksilirse, uzun süre kullanmaktan dolayı dirhem nasıl eksilirse (öyle eksilir). Bir kabilede iki alim olur, onlardan birisi ölür ve o kabilenin ilminin yarısı gider, diğeri de ölür ve ilmin tamamı gider."[94]

Acurrî dışında herhangi bir kaynakta tespit edilemeyen rivayet sahih bir isnadla nakledilmiştir.

37. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ , أَخْبَرَنَا هِشَامٌ , أَخْبَرَنَا سَيَّارٌ , عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ: إِنَّ مُعَاذًا كَانَ أُمَّةً قَانِتًا , قِيلَ لَهُ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا قَالَ: فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّا كُنَّا نُشَبِّهُ مُعَاذًا بِإِبْرَاهِيمَ قَالَ: قِيلَ لَهُ: " فَمَا الْقَانِتُ؟ قَالَ: الْمُطِيعُ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ "**

Şa'bî'nin naklettiğine göre Abdullah b. Mesud, "Şüphesiz Muaz, Allah'a kânit, tek başına bir ümmetti." deyince ona, "Kânit, tek başına ümmet olan İbrahim (as) değil miydi?" denilmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Mesud, "Şüphesiz biz Muaz'ı İbrahim'e (as) benzetirdik." diyerek karşılık vermiştir. Ona, "Peki kânit nedir diye sorulunca, "Allah'a ve Rasulü'ne itaat edendir." demiştir.[95]

---

[92] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 32

[93] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11, 498; Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11, 254; Nesai, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5, 391; İbn Hibban, *Sahih*, 15, 118; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 8, 314.

[94] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 33; Hatib el-Bağdâdî, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 312.

[95] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 44; Hâkim, *el-Müstedrek*, 3, 305; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 10, 59; Beyhakî, *el-Medhal*, 1, 272.

Hâkim rivayetin, "Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun" olduğunu söylemiş Zehebi de bu tespiti onaylamıştır.[96]

38. **وَعَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَالْمِرَاءَ , فَإِنَّهَا سَاعَةُ جَهْلِ الْعَالِمِ , وَبِهَا يَبْتَغِي الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ»**

Müslim b. Yesâr dedi ki: "Tartışmaktan sakınınız. Zira o alimin bir anlık gafletidir de şeytan onunla ayağını kaydırmak ister."[97]

Acurrî rivayeti isnadsız olarak doğrudan Müslim b. Yesâr'dan nakletmektedir. Darimi'nin *Sünen*'de Affan, Hammad b. Zeyd, Muhammed b. Vâsı', Müslim b. Yesar tarikiyle naklettiği isnadın sahih olduğu görülmektedir.

39. **وَرُوِيَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا أَحْبَبْتَ أَخًا فَلَا تُمَارِهْ , وَلَا تُشَارِهْ , وَلَا تُمَازِحْهُ»**

Muaz b. Cebel (ra) şöyle demiştir: "Bir kardeşini seviyorsan onunla tartışma, ona karşı açgözlü davranma ve onunla alay etme."[98]

Elbâni mevkuf olarak sahih olduğunu ifade etmiştir.

40. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ , أَخْبَرَنَا أُسَامَةُ , عَنْ مِسْعَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْأَعْلَى التَّيْمِيَّ يَقُولُ: " مَنْ أُوتِيَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَا يُبْكِيهِ , فَخَلِيقٌ أَنْ لَا يَكُونَ أُوتِيَ عِلْمًا يَنْفَعُهُ , لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ نَعَتَ الْعُلَمَاءَ وَقَرَأَ {إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ} [الإسراء: 107] إِلَى قَوْلِهِ: {يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا} [الإسراء: 109] "**

Abdü'l-A'lâ et-Teymî şöyle demiştir: "Kime kendisini ağlatmayan bir ilim verildiyse kendisine faydasız bir ilim verilmiştir. Çünkü Allah (c.c) alimleri şöyle övmüştür dedi ve "*Bundan önce kendilerine ilim verilenler*" (İsra, 17/107) ayetinden "*Ağlayarak (yüzüstü yere kapanırlar) Kur'an onların saygısını arttırır.*" (İsra, 17/109) ayetine kadar okudu."[99]

41. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ الصُّوفِيُّ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارٍ , أَخْبَرَنَا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ , عَنِ الْأَعْمَشِ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ قَالَ: قَالَ مَسْرُوقٌ: «بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَخْشَى اللَّهَ , وَبِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الْجَهْلِ أَنْ يُعْجَبَ بِعِلْمِهِ»**

Mesruk şöyle demiştir: "Kişiye ilim olarak Allah'tan korkması, cehalet olarak da ilmiyle ucub sahibi olması yeter."[100]

---

[96] Hâkim, *el-Müstedrek*, 3, 305.
[97] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 57; Darimi, İlim, 20.
[98] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. Buhari, *el-Edebü'l-müfred*, s. 191; Ebu Davud, *ez-Zühd*, s. 180.
[99] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 67; Darimi, İlim, 14; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 204; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd*, s. 41; Ebu Nuaym, *Hılye*, 5, 88.
[100] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 70; Darimi, İlim, 16; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 149.

42. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ زَنْجَوَيْهِ , أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ , أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ , أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ أَبِي كَثِيرٍ يَقُولُ: «الْعَالِمُ مَنْ خَشِيَ اللَّهَ , وَخَشْيَةُ اللَّهِ الْوَرَعُ»**

Yahya b. Ebî Kesir şöyle demiştir: "Alim, Allah'tan korkandır. Allah korkusu vera'dır."[101]

43. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ , عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ زَاطِيَا , أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ , أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ يَقُولُ: «يَنْبَغِي لِلْعَالِمِ أَنْ يَضَعَ الرَّمَادَ عَلَى رَأْسِهِ تَوَاضُعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»**

Eyyüb es-Sahtiyânî şöyle demiştir: "Alime, Allah'a olan tevazusundan dolayı başına kül koyması yaraşır."[102]

44. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ زَنْجَوَيْهِ , أَخْبَرَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ , عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ , عَنْ زَائِدَةَ , عَنْ هِشَامٍ , عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: «إِنْ كَانَ الرَّجُلُ إِذَا طَلَبَ الْعِلْمَ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ يُرَى ذَلِكَ فِي تَخَشُّعِهِ وَبَصَرِهِ وَلِسَانِهِ وَيَدِهِ وَزُهْدِهِ , وَإِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيَطْلُبُ الْبَابَ مِنْ أَبْوَابِ الْعِلْمِ , فَيَعْمَلُ بِهِ , فَيَكُونُ خَيْرًا لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا , لَوْ كَانَتْ لَهُ فَجَعَلَهَا فِي الْآخِرَةِ»**

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Bir kişi ilim istiyorsa bu huşusunda, basiretinde, dilinde, elinde ve zühtünde bu görülmelidir. Bir kul ilim kapılarından bir kapı ister ve de onunla amel ederse onun için dünya ve içindekiler onun olsa bundan daha hayırlı olur."[103]

45. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا هَارُونُ الْحَمَّالُ , أَخْبَرَنَا سَيَّارٌ , أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ , أَخْبَرَنَا مَطَرٌ الْوَرَّاقُ قَالَ: سَأَلْتُ الْحَسَنَ عَنْ مَسْأَلَةٍ , فَقَالَ فِيهَا , فَقُلْتُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ يَأْبَى عَلَيْكَ الْفُقَهَاءُ وَيُخَالِفُونَكَ , فَقَالَ: «ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ مَطَرُ , وَهَلْ رَأَيْتَ فَقِيهًا قَطُّ؟ وَهَلْ تَدْرِي مَا الْفَقِيهُ؟ الْفَقِيهُ الْوَرِعُ الزَّاهِدُ الَّذِي لَا يَسْخَرُ مِمَّنْ أَسْفَلَ مِنْهُ , وَلَا يَهْمِزُ مَنْ فَوْقَهُ , وَلَا يَأْخُذُ عَلَى عِلْمٍ عَلَّمَهُ اللَّهُ خُطَامًا»**

Matar el-Verrâk şöyle demiştir: "Hasan-ı Basrî'ye bir mesele sordum ve o da bir şeyler söyledi. Ben 'Ey Ebu Said fakihler bu görüşüne katılmıyorlar ve sana muhalefet ediyorlar' dedim. Bunun üzerine o, 'Allah canını almasın ey Matar. Sen hiç hakiki fakih gördün mü? Fakih nedir bilir misin? Fakih, Vera sahibi, zahid, kendisinden aşağıda olanı küçümsemeyen, kendinden üsttekinin arkasından konuşmayan, Allah'ın kendisine öğrettiği ilmin karşılığında kırıntılara tamah etmeyendir.' dedi."[104]

---

[101] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 70; Beyhakî, *el-Medhal*, 1, 322.

[102] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 71; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 240; Cevherî, *Müsnedü'l-Muvatta*, s, 277; Beyhakî, *Şuab*, 3, 303.

[103] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 71; Darimi, İlim, 19; Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühd*, s. 26; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 231.

[104] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 73; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, 7, 131; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 341.

46. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ أَيُّوبَ السَّقَطِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ , أَخْبَرَنَا الْمُبَارَكُ بْنُ سَعِيدٍ , عَنْ أَخِيهِ , سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ , عَنْ عِمْرَانَ الْمِنْقَرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ يَوْمًا فِي شَيْءٍ قَالَهُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ , لَيْسَ هَكَذَا يَقُولُ الْفُقَهَاءُ قَالَ: فَقَالَ: وَيْحَكَ أَوَ رَأَيْتَ أَنْتَ فَقِيهًا قَطُّ؟ «إِنَّمَا الْفَقِيهُ الزَّاهِدُ فِي الدُّنْيَا , الرَّاغِبُ فِي الْآخِرَةِ , الْبَصِيرُ فِي أَمْرِ دِينِهِ , الْمُدَاوِمُ عَلَى عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

`Imran el-Minkârî şöyle demiştir: "Hasan-ı Basrî'ye görüşünü bildirdiği bir meselede 'Ey Ebu Said fakihler böyle demiyor' dedim. Bunun üzerine o, 'Vah sana. Sen hiç fakih gördün mü? Fakih dünyaya karşı zahid, ahirete düşkün, dini hususunda basiretli Allah'ın ibadetinde daim olandır.' dedi."[105]

47. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ , حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ , حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى بْنِ أَبِي كَرْدَمٍ , وَقَالَ غَيْرُهُ: ابْنُ أَبِي دَرْمٍ , عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ: بَلَغَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ مَجْلِسٍ , كَانَ فِي نَاحِيَةِ بَنِي سَهْمٍ , يَجْلِسُ فِيهِ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَخْتَصِمُونَ , فَتَرْتَفِعُ أَصْوَاتُهُمْ , فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: انْطَلِقْ بِنَا إِلَيْهِمْ , فَانْطَلَقْنَا حَتَّى وَقَفْنَا , فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَخْبِرْهُمْ عَنْ كَلَامِ الْفَتَى الَّذِي كَلَّمَ بِهِ أَيُّوبَ فِي حَالِهِ قَالَ أَيُّوبُ: فَقُلْتُ: قَالَ الْفَتَى: يَا أَيُّوبُ , أَمَا كَانَ فِي عَظَمَةِ اللَّهِ , وَذِكْرِ الْمَوْتِ , مَا يَكُلُّ لِسَانَكَ , وَيَقْطَعُ قَلْبَكَ , وَيَكْسِرُ حُجَّتَكَ؟ يَا أَيُّوبُ , أَمَا عَلِمْتَ " أَنَّ لِلَّهِ عِبَادًا أَسْكَتَتْهُمْ خَشْيَةُ اللَّهِ مِنْ غَيْرِ عِيٍّ , وَلَا بُكْمٍ , وَإِنَّهُمْ هُمُ النُّبَلَاءُ , الْفُصَحَاءُ , الطُّلَقَاءُ , الْأَلِبَّاءُ , الْعَالِمُونَ بِاللَّهِ وَآيَاتِهِ , وَلَكِنَّهُمْ إِذَا ذَكَرُوا عَظَمَةَ اللَّهِ , انْقَطَعَتْ قُلُوبُهُمْ , وَكَلَّتْ أَلْسِنَتُهُمْ , وَطَاشَتْ عُقُولُهُمْ وَأَخْلَاقُهُمْ , فَرَقًا مِنَ اللَّهِ , وَهَيْبَةً لَهُ , وَإِذَا اسْتَفَاقُوا مِنْ ذَلِكَ اسْتَبَقُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالْأَعْمَالِ الزَّاكِيَةِ , لَا يَسْتَكْثِرُونَ لِلَّهِ الْكَثِيرَ , وَلَا يَرْضَوْنَ لَهُ بِالْقَلِيلِ , يَعُدُّونَ أَنْفُسَهُمْ مَعَ الظَّالِمِينَ الْخَاطِئِينَ , وَإِنَّهُمْ لَأَتْرَاهُ أَبْرَارٌ , وَمَعَ الْمُضَيِّعِينَ الْمُفْرَطِينَ , وَإِنَّهُمْ لَأَكْيَاسٌ أَقْوِيَاءُ , نَاحِلُونَ , ذَابِلُونَ , يَرَاهُمُ الْجَاهِلُ فَيَقُولُ: مَرْضَى وَلَيْسُوا بِمَرْضَى , قَدْ خُولِطُوا , وَقَدْ خَالَطَ الْقَوْمَ أَمْرٌ عَظِيمٌ "

Vehb b. Münebbih'in haber verdiğine göre İbn Abbas'a (as) Benu Sehm nahiyesinde Kureyşlilerden bir grubun bulunduğu bir topluluğun anlaşmazlığa düştükleri ve seslerinin çok yükseldiği haber verildi…[106]

48. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ , وَشَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخٍ قَالَا: أَخْبَرَنَا هِلَالُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ , وَقَالَ قُتَيْبَةُ: عَنْ هِلَالٍ الْوَزَّانِ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ , فِي هَذَا الْمَسْجِدِ - يَعْنِي مَسْجِدَ الْكُوفَةِ - بَدَأَ بِالْيَمِينِ قَبْلَ أَنْ يُحَدِّثَنَا فَقَالَ: وَاللَّهِ " مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَإِنَّ رَبَّهُ سَيَخْلُو بِهِ كَمَا يَخْلُو أَحَدُكُمْ بِالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ , ثُمَّ يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ , مَا غَرَّكَ بِي - ثَلَاثَ مِرَارٍ - مَاذَا أَجَبْتَ الْمُرْسَلِينَ؟ كَيْفَ عَمِلْتَ فِيمَا عَلِمْتَ؟ "

Abdullah b. 'Ukeym şöyle dedi: Ben Abdullah b. Mesud'un şu mescitte - Kufe mescidini kastederek- yeminle başlayarak şöyle dediğini işittim: "Allah'a and olsun ki her biriniz dolunay gecesindeki ay gibi Rabbinin

---

[105] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 74; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 186; Darimi, İlim, 14; İbn Mübarek, Zühd, 2, 8; Ebu Nuaym, *Hılye*, 2, 147.

[106] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 74; Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühd*, s. 526; Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, 2, 116; Ebu'ş-Şeyh, *el-'Azame*, s. 346; Beyhakî, *Şuab*, 7, 62.

karşısında olacak ve Rabbi -üç defa- şöyle diyecektir: "Benimle ilgili seni aldatan ne oldu? Elçilere ne cevap verdin? Öğrendiğinle nasıl amel ettin?"[107]

49. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ , أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ , عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ قَالَ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ إِذَا وَقَفْتُ عَلَى الْحِسَابِ أَنْ يُقَالَ: قَدْ عَلِمْتَ , فَمَاذَا عَمِلْتَ فِيمَا عَلِمْتَ؟ "**

Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "Hesaba çekileceğim zaman beni en çok korkutan şey 'İlim öğrendin peki öğrendiklerinle nasıl amel ettin' denilmesidir."[108]

50. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ , أَخْبَرَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ , عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ , عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: «لَا تَكُونُ عَالِمًا حَتَّى تَكُونَ بِالْعِلْمِ عَامِلًا»**

Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "İlimle amel etmediğin sürece alim olamazsın."[109]

51. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى , عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ , عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ , أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: «وَيْلٌ لِلَّذِي لَا يَعْلَمُ - مَرَّةً , وَوَيْلٌ لِلَّذِي يَعْلَمُ وَلَا يَعْمَلُ سَبْعَ مَرَّاتٍ**

Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "İlim öğrenmeyene yazıklar olsun! İlim öğrenip de amel etmeyene ise yedi defa yazıklar olsun."[110]

52. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْبَلْخِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ , أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ قَالَ: يُقَالُ: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْعَابِدِ الْجَاهِلِ , وَفِتْنَةِ الْعَالِمِ الْفَاجِرِ , فَإِنَّ فِتْنَتَهُمَا فِتْنَةٌ لِكُلِّ مَفْتُونٍ»**

Süfyan es-Sevrî şöyle diyor: Şöyle denirdi: "Cahil abidin ve facir alimin fitnesinden Allah'a sığının. Zira o ikisinin fitnesi dokunduğu her şeye fitnedir."[111]

53. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ , أَخْبَرَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا يَقُولُ: «إِنَّهُ لَا يَأْتِي عَلَى النَّاسِ مَا يُوعَدُونَ حَتَّى يَكُونَ عَالِمُهُمْ فِيهِمْ أَنْتَنَ مِنْ جِيفَةِ حِمَارٍ.»**

Mekhul şöyle demiştir: "İnsanlara va'd edilen gelmeden muhakkak alimleri eşek leşinden daha kötü olacaktır."[112]

---

[107] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 78; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 9, 182; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 13; İbn Huzeyme, *Tevhid*, 1, 363; İbn Batta, *el-İbâne*, 7, 43.

[108] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 79; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 112; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 13; Ebu Nuaym, *Hılye*, 1, 213.

[109] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 80; Darimi, İlim, 14.

[110] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 81; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 7, 235; Ebu Nuaym, *Hılye*, 1, 131.

[111] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 87; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, 2, 18; Beyhakî, *Şuab*, 3, 314; Ebu Nuaym, *Hılye*, 7, 36.

Acurrî'den önceki kaynaklarda tespit edilememiştir.

54. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنِ مَزْيَدٍ , أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ , يَقُولُ: كَانَ يُقَالُ: «وَيْلٌ لِلْمُتَفَقِّهِينَ لِغَيْرِ الْعِبَادَةِ , وَالْمُسْتَحِلِّينَ الْحُرُمَاتِ بِالشُّبُهَاتِ»**

Evzâ'î'nin dediğine göre, "İbadet gayesi olmayan fakihe ve şüphelerle haramları helal sayana yazıklar olsun." denirdi.[113]

55. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ , أَخْبَرَنَا بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيمَا يُعَاتِبُ بِهِ أَحْبَارَ بَنِي إِسْرَائِيلَ: «تَفَقَّهُونَ لِغَيْرِ الدِّينِ , وَتَعْلَمُونَ لِغَيْرِ الْعَمَلِ , وَتَبْتَاعُونَ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ , تَلْبَسُونَ جُلُودَ الضَّأْنِ , وَتُخْفُونَ أَنْفُسَ الذِّئَابِ , وَتَتَّقُونَ الْقَذَى مِنْ شَرَابِكُمْ , وَتَبْتَلِعُونَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ مِنَ الْحَرَامِ , وَتُثْقِلُونَ الدِّينَ عَلَى النَّاسِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ , تُطِيلُونَ الصَّلَاةَ , وَتُبَيِّضُونَ الثِّيَابَ , وَتَنْتَقِصُونَ مَالَ الْيَتِيمِ وَالْأَرْمَلَةِ , فَبِعِزَّتِي حَلَفْتُ لَأَضْرِبَنَّكُمْ بِفِتْنَةٍ يَضِلُّ فِيهَا رَأْيُ ذِي الرَّأْيِ , وَحِكْمَةُ الْحَكِيمِ»**

Vehb b. Münebbhih şöyle demiştir: "Allah Teala İsrailoğullarının din adamlarını zemmederken şöyle buyurmuştur: "Onlar dini bir gaye olmaksızın fıkıhla uğraşırlar. Amel etmek için değil başka gayelerle ilim öğrenirler…"[114]

56. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ يَقُولُ: " إِنَّمَا هُمَا عَالِمَانِ , عَالِمُ دُنْيَا , وَعَالِمُ آخِرَةٍ , فَعَالِمُ الدُّنْيَا عِلْمُهُ مَنْشُورٌ , وَعَالِمُ الْآخِرَةِ عِلْمُهُ مَسْتُورٌ , فَاتَّبِعُوا عَالِمَ الْآخِرَةِ , وَاحْذَرُوا عَالِمَ الدُّنْيَا , لَا يَصُدَّنَّكُمْ بِشَرِّهِ , ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ} [التوبة: 34] " الْأَحْبَارُ: الْعُلَمَاءُ , وَالرُّهْبَانُ: الْعُبَّادُ , ثُمَّ قَالَ: لَكَثِيرٌ مِنْ عُلَمَائِكُمْ زِيُّهُ أَشْبَهُ بِزِيِّ كِسْرَى وَقَيْصَرَ مِنْهُ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَضَعْ لَبِنَةً عَلَى لَبِنَةٍ , وَلَا قَصَبَةً عَلَى قَصَبَةٍ , وَلَكِنْ رُفِعَ لَهُ عَلَمٌ فَشَمَّرَ إِلَيْهِ قَالَ الْفُضَيْلُ: «الْعُلَمَاءُ كَثِيرٌ , وَالْحُكَمَاءُ قَلِيلٌ , وَإِنَّمَا يُرَادُ مِنَ الْعِلْمِ الْحِكْمَةُ , فَمَنْ أُوتِيَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا» قَالَ**

Fudayl b. 'Iyaz şöyle demiştir: "Alimler dünya alimi ve ahiret alimi olmak üzere iki gruptur. Dünya aliminin ilmi meşhurdur, ahiret aliminin ise gizlidir. Siz ahiret aliminin peşine düşün dünya aliminden uzak durun…"[115]

Acurrî'den önceki kaynaklarda tespit edilememiştir.

57. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الْعَالِمَ الْمُتَوَاضِعَ , وَيُبْغِضُ الْجَبَّارَ , وَمَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ وَرَّثَهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ»**

---

[112] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 88; Ebu Nuaym, *Hılye*, 5, 181; Beyhakî, *Şuab*, 3, 324.
[113] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 88; Darimi, İlim, 7; Beyhakî, *Şuab*, 324.
[114] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 89; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 161; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 47; Ebu Nuaym, *Hılye*, 4, 38; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 342.
[115] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 90; Ebu Nuaym, *Hılye*, 8, 92.

Fudayl b. ‘Iyaz şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah (c.c) mütevazı alimi sever, zorba alimden ise hoşlanmaz. Kim Allah (c.c) için mütevazı olursa Allah onu hikmete varis kılar.”[116]

58. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ , أَخْبَرَنَا هُدْبَةُ , أَخْبَرَنَا حَزْمٌ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ يَقُولُ: «إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ أَشْهَبَ , لَا يُبْصِرُ زَمَانَكُمْ إِلَّا الْبَصِيرُ , إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ نَفَخَاتِهِمْ , قَدِ انْتَفَخَتْ أَلْسِنَتُهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ , وَطَلَبُوا الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ , فَاحْذَرُوهُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ , لَا يُوقِعُوكُمْ فِي شَبَكَاتِهِمْ , يَا عَالِمُ , أَنْتَ عَالِمٌ تَأْكُلُ بِعِلْمِكَ , يَا عَالِمُ أَنْتَ تَفْخَرُ بِعِلْمِكَ , يَا عَالِمُ , أَنْتَ عَالِمٌ تُكَاثِرُ بِعِلْمِكَ , يَا عَالِمُ , أَنْتَ عَالِمٌ تَسْتَطِيلُ بِعِلْمِكَ , لَوْ كَانَ هَذَا الْعِلْمُ طَلَبَتُهُ لِلَّهِ لَرُئِيَ ذَلِكَ فِيكَ , وَفِي عَمَلِكَ ,**

Mâlik b. Dinar şöyle demiştir: “Siz şu an çok karışık bir zamandasınız. İçinde bulunduğunuz zamanı ancak basiret ehli olan hakkıyla görebilir...”[117]

Acurrî öncesi kaynaklarda tespit edilememiştir.

59. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ , حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ , حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ , عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ: «تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ , وَاعْقِلُوهُ , وَانْتَفِعُوا بِهِ , وَلَا تَعَلَّمُوهُ لِتَتَجَمَّلُوا بِهِ , إِنَّهُ يُوشِكُ إِنْ طَالَ بِكَ الْعُمُرُ أَنْ يُتَجَمَّلَ بِالْعِلْمِ , كَمَا يَتَجَمَّلُ الرَّجُلُ بِثَوْبِهِ»**

Habib b. ‘Ubeyd şöyle demiştir: “İlmi öğrenin, onu kavrayın ve ondan istifade edin. Onu gösteriş için öğrenmeyin. Ömrün yeterse insanların elbiseleriyle süslenip gösteriş yaptıkları gibi ilimle gösteriş yaptıklarını görmen yakındır.”[118]

60. **فَحَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيُّ , أَخْبَرَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ , أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ , عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ , عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: أَدْرَكْتُ عِشْرِينَ وَمِئَةً مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَنْصَارِ , «إِذَا سُئِلَ أَحَدُهُمْ عَنِ الشَّيْءِ , أَحَبَّ أَنْ يَكْفِيَهُ صَاحِبُهُ»**

Abdurrahman b. Ebî Leyla şöyle demiştir: “Ben Rasulullah’ın (s) ashabından yüz yirmi Ensarlı’yı gördüm. Onlardan birisine bir şey sorulursa arkadaşı arkadaşının onun yerine cevap vermesinden hoşlanırdı.”[119]

61. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرٌ أَيْضًا , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ يَقُولُ: سَمِعْتُ الْمُعَافَى بْنَ عِمْرَانَ , يَذْكُرُ , عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: «أَدْرَكْتُ الْفُقَهَاءَ وَهُمْ يَكْرَهُونَ أَنْ يُجِيبُوا فِي الْمَسَائِلِ وَالْفُتْيَا , وَلَا يُفْتُونَ حَتَّى لَا يَجِدُوا بُدًّا مِنْ أَنْ يُفْتُوا»**

Süfyan es-Sevrî şöyle demiştir: “Ben fakihler gördüm. Onlar meselelere cevap vermeyi ve fetvayı hoş görmezlerdi. Kesin fetva vermeleri gerekmedikçe fetva vermezlerdi.”[120]

---

[116] Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, s. 95; Hatib, *el-Fakih ve’l-mütefakkih*, 2, 230.
[117] Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, s. 95; Ebu Nuaym, *Hılye*, 2, 363.
[118] Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, s. 100; İbnü’l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 474; Ebu Nuaym, *Hılye*, 6, 102.
[119] Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, s. 102; Darimi, İlim, 4.

62. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: سَمِعْتُ بِشْرًا قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسْأَلَ فَلَيْسَ بِأَهْلٍ أَنْ يُسْأَلَ»**

Süfyan es-Sevrî şöyle demiştir: "Kim kendisine sorulmasını isterse o kendisine sorulmaya ehil değildir."[121]

63. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو شُعَيْبٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ الْحَرَّانِيُّ , أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ عَمْرٍو , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ , " كَانَ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ قَالَ: هَلْ وَقَعَ؟ فَإِنْ قَالُوا لَهُ: لَمْ يَقَعْ , لَمْ يُخْبِرْهُمْ , وَإِنْ قَالُوا: قَدْ وَقَعَ , أَخْبَرَهُمْ "**

Hârice b. Zeyd kendisine bir şey sorulursa 'Bu olay oldu mu?' diye sorardı. Şayet "henüz olmadı" derlerse onlara bir şey söylemezdi. Şayet 'oldu' derlerse 'onlara fetvasını söylerdi.'[122]

64. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ , أَخْبَرَنَا أَبُو نُعَيْمٍ , أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَيَسْأَلُهُ عَنِ الْأَمْرِ , فَيَقُولُ: آللَّهِ , أَنْزَلَ هَذَا؟ فَإِنْ قَالَ: «وَاللَّهِ لَقَدْ نَزَلَ , أَفْتَاهُ , وَإِنْ لَمْ يَحْلِفْ , تَرَكَهُ»**

Bir adam Zeyd b. Sabit'e gelir ve ona bir şeyler sorardı. O, 'Bunu gerçekten Allah Teala başına getirdi mi? derdi. Şayet soran 'Vallahi Allah bunu başıma getirdi derse' ona fetva verirdi yemin etmezse fetva vermezdi.[123]

65. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ أَيْضًا , أَخْبَرَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ , أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ , عَنْ فِرَاسٍ , عَنْ عَامِرٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: " يَا عَمَّاهُ , كَذَا وَكَذَا , فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي , أَكَانَ هَذَا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَاعْفِنَا حَتَّى يَكُونَ "**

Mesruk şöyle demiştir: "Übey b. Ka'b ile yürürken adamın biri ona, 'Amcacığım' diyerek bir şeyler söyledi. Übey ona, 'Ey Kardeşimin oğlu, bu oldu mu?' dedi o 'hayır' deyince 'olana kadar bizi azad et' dedi.[124]

66. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ , أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ , أَخْبَرَنَا مَنْصُورُ بْنُ شُقَيْرٍ , أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , أَخْبَرَنَا الصَّلْتُ بْنُ رَاشِدٍ قَالَ: سَأَلْتُ طَاوُسًا عَنْ شَيْءٍ , فَانْتَهَرَنِي وَقَالَ: أَكَانَ هَذَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: آللَّهِ , قُلْتُ: آللَّهِ قَالَ: أَصْحَابُنَا أَخْبَرُونَا , عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّهُ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ , «لَا تُعَجِّلُوا بِالْبَلَاءِ قَبْلَ نُزُولِهِ , فَيَذْهَبَ بِكُمْ هَهُنَا وَهَهُنَا , فَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تُعَجِّلُوا بِالْبَلَاءِ قَبْلَ نُزُولِهِ لَمْ يَنْفَكَّ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يَكُونَ فِيهِمْ مَنْ إِذَا سُئِلَ سُدِّدَ , أَوْ قَالَ وُفِّقَ»**

---

120 Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 102; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 28.
121 Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 104; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 353.
122 Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 105.
123 Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 105.
124 Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 106; Darimi, İlim, 4.

Salt b. Râşid dedi ki: Tavus'a bir şey sordum, beni azarladı ve 'bu oldu mu?' dedi. 'Evet' dedim. 'Vallahi mi?' dedi, 'vallahi' dedim. ..."[125]

67. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا الزَّعْفَرَانِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ , عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُدَيْرٍ , عَنْ رَفِيعٍ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمًا: " سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ , فَقَالَ ابْنُ الْكَوَّاءِ: مَا السَّوَادُ فِي الْقَمَرِ؟ قَالَ: قَاتَلَكَ اللَّهُ , أَلَا سَأَلْتَ عَمَّا يَنْفَعُكَ فِي دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ؟ ذَاكَ مَحْوُ آيَةِ اللَّيْلِ "**

Ali b. Ebî Talib bir gün şöyle dedi: "Bana dilediğinizi sorunuz. Bunun üzerine İbnü'l-Bekâ 'Aydaki karanlık nedir?' diye sordu. O da 'Allah canını alsın! Dinine ve ahiretine fayda verecek şeyi sorsana. O, gecenin izinin kaybolmasıdır." dedi.[126]

68. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ - يَقُولُ لِرَجُلٍ أَلَحَّ عَلَيْهِ فِي تَعْقِيدِ الْمَسَائِلِ: فَقَالَ أَحْمَدُ: " تَسْأَلُ عَنْ عَبْدَيْنِ رَجُلَيْنِ؟ سَلْ عَنِ الصَّلَاةِ , وَالزَّكَاةِ شَيْئًا تَنْتَفِعُ بِهِ , وَنَحْوِ هَذَا , مَا تَقُولُ فِي صَائِمٍ احْتَلَمَ؟ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَا أَدْرِي فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: تَتْرُكُ مَا تَنْتَفِعُ بِهِ , وَتَسْأَلُ عَنْ عَبْدَيْنِ رَجُلَيْنِ؟ "**

Ahmed b. Hanbel kendisine çetrefilli meseleleri sorup ısrarcı olan bir kişiye şöyle demişti: "İki köle adam hakkında soruyorsun. Halbuki namaz zekat gibi sana fayda veren şeyi sor. Oruçlu iken ihtilam olan hakkında ne dersin? Adam, 'bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel 'sana fayda vereceği bırakıp iki adamın iki kölesini soruyorsun." dedi.[127]

69. **ثُمَّ حَدَّثَنَا , عَنْ رَوْحٍ , عَنْ أَشْعَثَ , عَنِ الْحَسَنِ " فِي صَائِمٍ احْتَلَمَ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ "**

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Oruçlu iken ihtilam olana hiçbir şey gerekmez."[128]

70. **وَحَدَّثَنَا عَنْ رَوْحٍ , عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ , عَنْ عَمْرِو بْنِ هَرِمٍ , عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ , فِي صَائِمٍ احْتَلَمَ , قَالَ: «لَا شَيْءَ عَلَيْهِ , وَلَكِنْ يُعَجِّلُ بِالْغُسْلِ**

Cabir b. Zeyd, ihtilam olan oruçlu hakkında, 'Ona bir şey gerekmez. Fakat acil olarak gusül alır' dedi.[129]

71. **أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ الْفِرْيَابِيُّ , أَخْبَرَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ , أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ , عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ , عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ , عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ , أَيُّ الْبِقَاعِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «لَا أَدْرِي» , أَوْ سَكَتَ , قَالَ: فَأَيُّ الْبِقَاعِ شَرٌّ؟ قَالَ: «لَا أَدْرِي» , أَوْ سَكَتَ , فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: «لَا أَدْرِي» فَقَالَ: سَلْ رَبَّكَ قَالَ: مَا أَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ , وَانْتَفَضَ انْتِفَاضَةً كَادَ يُصْعَقُ مِنْهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَلَمَّا**

---

[125] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 106; Darimi, İlim, 5; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 226.
[126] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 110; İbn Batta, *el-İbâne*, 1, 418; Taberi, *Câmiu'l-beyân*, 17, 396.
[127] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 110.
[128] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 111.
[129] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 111.

صَعِدَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: " سَأَلَكَ مُحَمَّدٌ عَنْ أَيِّ الْبِقَاعِ خَيْرٌ؟ قُلْتَ: لَا أَدْرِي , وَسَأَلَكَ عَنْ أَيِّ الْبِقَاعِ شَرٌّ؟ قُلْتَ: لَا أَدْرِي قَالَ: فَخَبِّرْهُ أَنَّ «خَيْرَ الْبِقَاعِ الْمَسَاجِدُ , وَشَرَّ الْبِقَاعِ الْأَسْوَاقُ»

Abdullah b. Ömer'in naklettiğine göre bir adam Rasulullah'a (s) geldi ve 'Ey Allah'ın Rasulü hangi yer daha hayırlıdır? Diye sordu. Rasulullah (s) 'bilmiyorum' dedi yahut sustu. Daha sonra adam 'hangi yer daha şerlidir' dedi Rasulullah (s) 'bilmiyorum' dedi yahut sukut etti…"[130]

72. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ يُوسُفَ التَّاجِرُ , أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ , أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ , عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ , عَنْ زَاذَانَ أَبِي مَيْسَرَةَ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمًا وَهُوَ يَمْسَحُ بَطْنَهُ وَهُوَ يَقُولُ: " يَا بَرْدَهَا عَلَى الْكَبِدِ , سُئِلَتْ عَمَّا لَا أَعْلَمُ فَقُلْتُ: لَا أَعْلَمُ , وَاللَّهُ أَعْلَمُ "

Zâdân b. Ebî Meysera şöyle dedi: "Bir gün Ali b. Ebî Talib (ra) karnını sıvazlayarak yanımıza çıktı ve şöyle dedi: 'Ciğerim soğudu. Bilmediğim bir şey soruldu ve ben 'bilmiyorum' dedim. Allah en iyi bilendir."[131]

73. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ صَاعِدٍ , أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ , أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ , أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ , عَنْ نَافِعٍ , عَنِ ابْنِ عُمَرَ , أَنَّهُ " سُئِلَ عَنْ أَمَرٍ , لَا يَعْلَمُهُ , فَقَالَ: لَا أَعْلَمُهُ "

Nafi'in haber verdiğine göre İbn Ömer'e (ra) bilmediği bir şey sorulduğu zaman 'ben onu bilmiyorum' derdi.[132]

74. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا جَعْفَرٌ الصَّنْدَلِيُّ , أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ بُخْتَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَجْلَانَ قَالَ: " إِذَا أَغْفَلَ الْعَالِمُ: لَا أَدْرِي , أُصِيبَتْ مَقَاتِلُهُ "

İbn Aclân şöyle demiştir: "Bir alim 'bilmiyorum' dememek gibi bir hata yaparsa şüphesiz felaketine isabet etmiştir."[133]

75. أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ , أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ , أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ , أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ , أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُنْكَدِرِ , حَدَّثَهُ , أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا , وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ» قَالَ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَأَسْرَعْتُ إِلَى أَهْلِي , فَقُلْتُ لَهُمْ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ , فَادْعُوا بِهِنَّ

---

[130] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 112; İbn Hibban, *Sahih*, 4, 676; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2, 9; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 7, 154; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, 3, 92.

[131] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 113; Darimi, İlim, 6; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 361.

[132] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 114; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 364; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, 31, 168.

[133] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 116; Abdürrezzak es-San'anî, *el-Emâlî*, s. 104; Ebu Nuaym, *Hılye*, 7, 274; İbn Büşrân, *Emâlî*, s. 291; Beyhakî, *el-Mehdal*, s. 436; Hatib, *el-Fakih ve'l-mütefakkih*, 2, 366.

Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "Ey Allah'ım! Senden faydalı ilim istiyorum ve faydasız ilimden sana sığınıyorum." Cabir dedi ki: 'Bunu duyunca ben aileme koştum ve onlara 'ben Rasulullah'ı şu kelimelerle dua ettiğini duydum sizler de bunlarla dua edin.'[134]

4. SONUÇ

Çalışmada ele alınan *Ahlâku'l-ulemâ*, yaşadığı dönem itibariyle hadis tarihinde henüz klasik usul rivayetin devam ettiği devre tesadüf eden Âcurrî'nin, alimlerin ahlakına dair ekseriyeti mevkuf ve maktu rivayetlere isnadıyla yer vererek ideal bir İslam alimi profili çizmeye çalıştığı hadis kaynağıdır. Eserde, çoğunluğu *Kütüb-i sitte*'de yer almayan rivayetlerden ahlaki ilkeler ve asıllar tespit edilmiştir. Âcurrî, halkla iç içe yaşayan, onların sorunlarıyla ilgilenen ve bidatlerle mücadele etmeye çalışan bir muhaddis olduğu için, hadis ve fıkha dair eserlerinin yanında umuma hitap edecek, halkın problemlerine çözüm olabilecek mahiyette eserler de telif etmiştir. *Ahlâku'l-ulemâ* ise müellifin ilmiye sınıfında görmüş olduğu problemlere ayet ve hadislerden istinbatla üretilen çözümleri içeren bir eserdir. Her ne kadar eserin ismi ve konu başlıkları alimlere tahsis edildiği gibi bir izlenim verse de tespit edilen ahlâkî esas ve ilkelerin hem ulema hem de halkı yakından ilgilendiren prensipler olduğu görülmektedir.

Müellif eserinde mükerrerler haricinde yüz altı rivayete yer vermiştir. Bu rivayetlerden otuz biri *Kütüb-i sitte*'de zikredilmiştir. Ziyade rivayetlerin sayısı yetmiş beştir. Bunlardan on tanesi merfu hadislerdir. Yapılan tetkiklere göre altısı zayıf, dördü sağlam isnadla nakledilmiştir. Ziyade rivayetlerin kahir ekseriyetini mevkuf ve maktu' hadisler oluşturmaktadır. 26 mevkuf rivayetten 9'u zayıf, 39 maktu rivayetten ise 10'u zayıf isnadla zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir sözün ise isnadı sahihtir. 3 rivayetin ise isnadı tespit edilememiştir. Çalışmada yer verilmemiş olmakla birlikte eserde zikredilmiş olan *Kütüb-i sitte* rivayetlerinin sıhhat durumları da tetkik edilmiş ve neticede Âcurrî'nin eserde naklettiği 106 hadisten 73'ünün muteber, 30'unun zayıf yahut çok zayıf isnadla nakledilmiş olduğu belirlenmiş, 3'ünün ise isnadı tespit edilememiştir. Bu görüntüde Âcurrî'nin eserini yüksek oranda muteber rivayetlerle telif ettiği anlaşılmaktadır.

[134] Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, s. 123; Nesai, *es-Sünenü'l-kübra*, 7, 205; İbn Hibban, *Sahih*, 1, 273; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 7, 154.

5. KAYNAKÇA

Abdürrezzak es-San'anî, İbn Hemmam b. Nâfi' (211/826), *el-Emâlî fî âsâri's-sahabe*, nşr. Mecdî es-Seyyid İbrâhim, Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1989.

Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin (360/970), *Ahlâku'l-ulemâ*, Suud: Riâsetü İdârati'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1978.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Hanbel (241/855), *ez-Zühd*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-L, Beyrut: Müessesetür'r-risâle, 1416-21/1995-2001.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (458/1066), *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübra*, nşr. Muhammed Ziyaü'r-rahman Azami, Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.

Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, nşr. Abdülali Abdülhamid Hamid, Bombay: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî (256/870), *el-Edebü'l-müfred*, nşr. Semir b. Emin el-Züheyrî, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 1998.

Cevherî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah (381/991), *el-Müsnedü'l-Muvatta'*, nşr. Lütfi b. Muhammed, Taha b. Ali, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997.

Çeker, Orhan, "Âcurrî", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1988, 1, 329.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (385/995), *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-V, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1424/2004.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân (255/869), *es-Sünen*, nşr. Nebîl Hâşim el-Gamrî, Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 2013.

Darimi, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Darani, Suud: Dâru'l-Muğnî, 2000.

Deylemî, Ebû Şüca Şiruye b. Şehredar (509/1115), *el-Firdevs*, nşr. Said b. Besyûnî Zağlul, Beyrut : Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/889), *Kitâbü'z-zühd*, nşr. Ebu Temîm Yâsir b. İbrahim, Kahire: Daru'l-Mişkât, 1993.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsfahânî (430/1038), *Hılyetü'l-evliyâ*, Kahire: Matbaatü's-Saade, 1974.

Ebu'ş-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed İsfahani (369/979), *Kitabü'l-Azam*, nşr. Rızaullah b. Muhammed İdris, Riyad: Daru'l-Âsıme, 1408.

Elbânî, Muhammed Nâsıruddin, *Zaifü't-Tergib ve't-terhib*, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2000.

Fâkihî, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak (272/885), *Ahbâru Mekke*, nşr. Abdülmelik Abdullah, Beyrut: Daru Hazır, 1414.

Hâkim en-Nîsâbûrî, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, nşr. Mustafa Abdülkādir Atâ, I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1410/1990.

Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (463/1071), *Kitabü'l-fakîh ve'l-mütefakkih*, nşr. Ebu Abdurrahman Âdil, Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1421/2000.

Hatib el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, nşr. Beşşâr Avvâd, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2002.

Hüseyin b. Harb, Ebu Abdillah el-Mervezî, *Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla*, nşr. Mahmud Said Buhari, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419.

Iraki, Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin (806/1404), *el-Muğnî an hamli'l-esfâr*, Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2005.

İbn Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdillah en-Nemerî (463/1071), *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, I-II, nşr. Ebu'l-Eşbâl ez-Züheyrî,

İbn 'Adî, Ebu Ahmed Abdullah b. Adi el-Cürcani (365/976), *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, nşr. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvız, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan (571/1176), *Tarihu Dımeşk*, I-LXXX, nşr. Amr b. Ğarâme el-Umrevî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn Batta, Ebû Abdullah Ubeydullah b. Muhammed (387/997), *el-İbanetü'l-kübrâ*, nşr. Rızâ Mu'tî, Riyad: Dâru'r-Râye, 1994-2005.

İbn Büşran, Ebu'l-Kasım Abdülmelik b. Muhammed (430/), *el-Emâlî*, Ahmed b. Süleyman, Riyad: Daru'l-Vatan, 1997-1999.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed (327/938), *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, nşr. Esad Muhammed Tayyib, Suud: Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz, 1999.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir, *el-Musannef*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1409/1989.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (852/1449), *Lisânü'l-Mîzân*, I-VII, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1390/1971.

İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, I-XII, 1. Baskı, Dekken: Matbaatü Dâireti'l-Meârif en-Nizâmiyye, 1326.

İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed (681/1282), V*efeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, I-VII, nşr. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sadır, 1971-1994.

İbn Hıbbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibban et-Temîmî (354/965), *Sahîhu İbn Hıbbân*, I-XVIII, nşr. Şuab Arnaût, Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1988.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak **(**311/924), *Kitâbü't-tevhid***,** ; nşr. Abdülazîz İbrâhim eş-Şehvân, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (273/887), *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, I-II, Kahire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, ts.

İbn Receb el-Hanbelî, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed ed-Dımaşkî (795/1393), *Şerhu hadisi mâ zi'bâni câ'iân -Mecmû'u Hafız İbn Receb el-Hanbelî* içinde-, nşr. Ebu Musab Talat b. Fuad el-Hulvânî, Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2003.

İbn Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Ziyad Muhammed Mansur, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hıkem, 1408.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî (597/1201), *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, nşr. Abdullah el-Kâdî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406.

İbnü'l-Mukri', *el-Mu'cem***,** Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim b. Ali el-İsfahani (381/991), nşr. Ebu Abdurrahman Âdil b. Sa'd, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998.

İbnü'l-Mübarek, Ebû Abdurrahman Abdullah (181/797), *Kitâbü'z-zühd ve'r-rekaik***,** nşr. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, ty.

Kahyaoğlu, Yasin, "el-Ahlâk fi't-Türâsi'l-İslâmî -Ahlâku'l-Ulemâ ınde Ebî Bekr el-Âcurrî-", *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (Temmuz-Aralık 2008); 135-143.

Kasım b. Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn b. Abdullah (879/1474), *es-Sikât mimmen lem yeka' fi'l-Kütübi's-sitte*, San'a: Merkezü'n-Nu'man, 2011.

Kuzâî, Ebu Abdullah Muhammed b. Selame (454/1062), *Müsnedü'ş-Şihab,* nşr. Hamdi b. Abdülmecid Selefi, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.

Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî es-San'ânî (153/770) *el-Câmi`*, nşr. Habibürrahman el-A'zamî, Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403.

Mizzi, Yusuf b. Abdurrahman (742/1341), *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, nşr. Beşşâr Avvâd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.

Mogoltay b. Kılıç, Alaaddin b. Abdillah el-Hanefî (762/1361), İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl, I-XII, nşr. Ebu Abdirrahman Âdil b. Muhammed, yy. 2001.

Nesaî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), es-Sünenü'l-kübra, es-Sünenü'l-Kübra, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.

Safedî, Ebu's-Safa Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdillah (764/1363), el-Vâfî bi'l-Vefeyât, I-XXIX, nşr. Ahmed Arnaut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2000.

Said b. Mansur, Ebû Osmân el-Horasânî (227/842), *et-Tefsîr min Süneni Said b. Mansûr*, Riyad: Dâru's-Sümey'î, 1997.

Silefî, Ebû Tahir Sadreddin Ahmed b. Muhammed, *et-Tuyûriyyât***,** nşr. Desman Yahyâ Meali, Abbas Sahr el-Hasan, Riyad: Mektebetu Edvai's-Selef, 2004.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *ez-Ziyâdât ale'l-mevzûât,* nşr. Ramiz Halid Hac Hasan, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010.

Taberânî, Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-evsat*, nşr. Târık b. Avazullah, I-X, Kahire: Daru'l-Haremeyn, ts.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.

Taberânî*, el-Mu'cemu's-Sagîr*, nşr. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hâc, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1985.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, I-XXIV, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Abdülvehhab Abdüllatif, I-V, Kahire: el-Mektebetü's-selefiyye, 1964.

Zehebî, Ebu Abdillah Şemseddin Muhammed b. Ahmed (748/1348), *el-Muğnî fi'd-Duafâi'r-Ricâl*, nşr. Nureddin Itr, yy. ty.

Zehebi, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-IV, nşr. Ali Muhammed el- Bicâvî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.

Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-XXIII, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1401-1405/1981-85.

Zehebi, *Tarihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, nşr. Beşşâr Avvâd, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, yy. 2003.

Zehebi, *Tezkiratü'l-huffâz*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Ziriklî, Hayrettin (1396/1976), *el-A'lâm: Kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nîsâ ve'l-musta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*, yy: Dâru'l-Ilmi'l-Melâyîn, 2002.